

At what age is a man to get married?¹

A. The starting age of Marriage:

It is a Mitzvah upon every man to marry a woman at 18 years of age.² [The Rebbe strongly encouraged this approach.³ Some Poskim⁴ rule this means that one should get married as soon as he begins his 18th year, which is after turning 17 years of age.] One who precedes and marries at 13 years of age [has fulfilled] the Mitzvah Min Hamuvchar.⁵ [However, in today's times, one is not to get married this young.⁶]

Child marriages-Marrying prior to 13 years old:⁷ Prior to 13 years of age, a boy may not get married, as it is considered like promiscuity.⁸ [This implies that a child may not get married until he has reached his 13th birthday.⁹ However, some Poskim¹⁰ rule a child may get married starting from 12 years old and onwards.]

B. By what age must one be married:

In any event, one may not pass 20 years of age without getting married [and is thus to place effort to be married prior to reaching 20 years of age].¹¹ One who does not get married by 20 years old transgresses and nullifies a Biblical Positive command.¹² [If however he is not married by twenty years old due to matters beyond his control, then he does not transgress any prohibition.¹³ Likewise, some Poskim¹⁴ rule it is permitted to delay marriage until 24 years old in order to find a proper Zivug, or due to other reasons.] One who has passed the age of 20 and does not

¹ Michaber E.H. 1/3

² Michaber ibid; Kiddushin 29b; Pesachim 113/1; Mishneh Pirkei Avos end of chapter 5/22; Rambam Ishus 15/2 writes from 17 years of age
The reason: Although in general, a person must fulfill all the Mitzvos as soon as he turns 13 years of age, nevertheless, the Sages received that regarding the Mitzvah of Peri Urevu it only begins at age 18. The reason for this is because one is required to learn Torah, and one only has time to properly do so prior to marriage. [See Michaber Y.D. 246/2] Now, the Torah learning of the Talmud begins from age 15, as stated in the Mishneh in Avos, [and therefore the Sages gave 2-3 years of learning the Talmud prior to marriage]. [Chelkas Mechokeik 1/2; Beis Shmuel 1/3; See Admur Hilchos Talmud Torah 3/1] The reason why the Sages stated one should get married at 18, even though it takes five years to complete Talmudic studies, is because it is possible to learn after marriage without too many distractions for about 2-3 years, prior to having many children. [Admur ibid]

³ Igros Kodesh 13/23; 18/436; 20/175 "If only that the Ashkenazim would also get married at a very young age"; 23/221-222; 29/272; Letter 5,974 "You should be Makpid on the teaching in the Mishneh of 18 years old for marriage, as certainly the Mishneh is reliable and it applies to all types of Jews"; On the other hand, see Igros Kodesh 10/202; 28/341 [printed in Shulchan Menachem 6/95] where the Rebbe seems to resolve with the custom of getting married in the early 20's and not 18 or even 20 years old.

⁴ Beis Shmuel 1/3; Taz 1/3 in name of Maagid Mishneh; Biur Hagoleh 1/3 in name of Rambam; Maggid Mishneh on Rambam 15/1; Rambam Ishus 15/2 writes from 17 years of age; Aruch Hashulchan 1/11

Other opinions: Some Poskim rule one is to get married after completing his 18th year, which is after his 18th birthday. [Bach 1, brought in Taz 1/3]

⁵ Michaber ibid; Yevamos 62b; Sanhedrin 77b; Rav Chisda in Kiddushin 29b

The reason: As he quashes his lusts and passions from the Yetzer Hara, and is like sticking an arrow into his eyes. [Kiddushin 30a; Rambam Issurei Biyah 21/25]

⁶ Birkeiy Yosef 1 in name of Rabbeinu Yonah in his Tzava, brought in Pischeiy Teshuvah 1/2; Aruch Hashulchan 1/11; See Igros Kodesh 29/272
The reason: As the people are weaker [i.e. less mature] and the generations have changed [and are thus unable to handle marriage at such a young age]. [ibid]

⁷ Michaber ibid; Tur 1; Rambam Issurei Biyah 21

⁸ Michaber ibid; Tur 1; Bach 1; Rav Akiva Eiger that so is implied from Rashba 803 and 1181; Aruch Hashulchan 1/11; See Taz 1/3 that this means that it appears the relationship is for the sake of promiscuity, even though in truth it is not promiscuity, as they do so in a way of marriage.

Other opinions: Some Poskim rule it is not considered like promiscuity. [Beis Shmuel 1/4; Tosafus Sanhedrin 77b; Rosh; See Beir Heiytiv 1/5 in name of Kneses Yechezkal 55; Pischeiy teshuvah 1/3]

⁹ Chelkas Mechokeik 1/3; Beis Shmuel 1/3; Beis Yosef 1; Implication of Rambam and Tur ibid;

¹⁰ Bach 1 if father marries him off; Rashi and Tosafus on Sanhedrin 77b "A year or half a year before his Bar Mitzvah"; Some Achronim in interpretation of Rambam and Tur, brought in Chelkas Mechokeik ibid; Bach 1, brought in Chelkas Mechokeik and Beis Shmuel ibid, rules that only the father may marry him off from age 12, and the Sages instituted a Rabbinical Kiddushin for him at this age, and his wife needs a Get!

¹¹ Michaber ibid; Rambam ibid; Kiddushin 29b "Until twenty years Hashem waits for a man to marry. When he reaches age 20 and is still not married, Hashem says let his bones swell."

The reason: As it takes up to five years to learn the [entire Talmud], and in previous times they would learn with the children five years of Mishneh from age 10 and 5 years of Talmud, which are the Mitzvos with their reasons in a summarized fashion, [and hence by age 20 they completed their Mitzvah of Yedias Hatorah]. Hence, since there is no longer a need to delay marriage past 20 years old due to Torah learning, therefore one who went past age 20 without getting married transgressed the Biblical positive command of Peri Urevu. [Admur Hilchos Talmud Torah 3/1] Alternatively, as once one turns 20 years old he is liable for Heavenly punishment. [Aruch Hashulchan 1/11]

Other opinions: Some Poskim rule one may delay marriage until 22 years of age. [See Shaiy Lamoreh 1 that the Peri Chadash got married at 22, and this is based on opinion of Rava in Kiddushin ibid]

¹² Admur Hilchos Talmud Torah 3/1; Rambam Ishus 15/2

¹³ Aruch Hashulchan 1/11

¹⁴ Maharikash, brought in Pischeiy Teshuvah 1/5

wish to get married, then [in previous times¹⁵] the Beis Din would coerce him to marry in order to fulfill the Mitzvah of having children.¹⁶ However, in today's times, one is no longer coerced by Beis Din to get married.¹⁷

C. Delaying marriage past 20 due to learning Torah:

If one is involved in Torah learning and toils in it, and fears to marry a woman lest he be required to toil after sustenance and thus nullify his Torah learning, then it is permitted for him to delay getting married [even past the age of 20].¹⁸ [Some Poskim¹⁹ rule he may delay marriage for as long as he wants, so long as getting married will force him to get a job and thus prevent him from learning. He may likewise choose to marry a woman who is infertile in order so he can dedicate his whole life for Torah learning.²⁰ Other Poskim²¹ however rule there is a limit to this matter, and one cannot delay marriage forever.²² Some Poskim²³ rule that this is until 24 years of age. However, according to Admur, he may delay marriage until he learns and remembers the entire oral Torah in a summarized fashion²⁴, if he is capable of doing so.²⁵ Practically, in many Litvishe Yehsivos the custom was to delay marriage until the early 30's. However, the practice in Yeshivas Tomchei Temimim was and is to get married in the early 20's, and so is the proper approach.²⁶ Chabad Rabbanim and Mashpi'im around the world have proclaimed the necessity for Bochorim to begin Shiduchim as soon as they complete their study in Yeshiva Gedola. At age 20 they are to begin their search for a wife, and only those who are truly dedicated to assiduous Torah study may delay for another one to two years.²⁷]

Delaying marriage forever for the sake of learning:²⁸ Furthermore, one whose soul yearns to learn Torah constantly like Ben Azai, and he attached himself to it his entire life, and thus did not get married, he carries no sin for doing so.²⁹ [Some Poskim³⁰ rule this applies even if getting married would not trouble him from his learning, such as he is wealthy. However, Admur negates this opinion, and implies if one is able to both constantly fulfill his Mitzvah of Yedias Hatorah and get married, then he must do so.³¹ Some³² Poskim rule that initially, even one who desires to learn like Ben Azai must get married, and it is only after the fact, if he did not marry, that he carries no sin. Furthermore, some Poskim³³ rule that a person of the such stature and nature of Ben Azai is not found at all today. However, from Admur³⁴, it is implied one may even initially anyone may choose to follow Ben Azai and not get

¹⁵ Rama ibid

¹⁶ Michaber ibid; Tur in name of Rosh

¹⁷ Rama ibid

¹⁸ Michaber Y.D. 246/2; E.H. 1/3; Kiddushin ibid "Learn Torah and then get married"; Admur Hilchos Talmud Torah 3/1

The reason: If one gets married prior to learning Torah, he will be under financial burden to support his wife and children, and will thus be unable to study Torah as much. Now, although the one must stop learning in order to fulfill a positive command, this only refers to a positive command that can be fulfilled momentarily, as one can shortly afterwards resume his Torah learning. However, if one were to get married, then he would be unable to continue learning at all, as he must now sustain his family. [Admur Hilchos Talmud Torah 3/1]

¹⁹ Beis Shmuel 1/5 in implication of Rambam; Rav Akiva Eiger 1 in name of Maharam Mintz 42

²⁰ Chochmas Shlomo based on Beis Shmuel ibid

²¹ Rosh Kiddushin 1/42, brought in Tur E.H. 1 and Beis Shmuel ibid; Levush 1; Rashal Kiddushin; Aruch Hashulchan 1/13; See Admur Hilchos Talmud Torah Kuntrus Achron 3/1 who learns in Rashi and the Rambam that the limitation is five years for Mishneh and five years for Talmud

²² The reason: As this allowance was only given to Ben Azai. [Rosh ibid] The Beis Shmuel ibid explains that the novelty of Ben Azai is that even if getting married would not disturb him from his learning, such as if he is wealthy, he is still not required to get married.

²³ Rashal Kiddushin; Aruch Hashulchan 1/13; Sefer Hamitzvos of Chofetz Chaim "Until 25 years of age"

²⁴ This includes all of the Jewish laws, all the 613 commands together with all their details, Biblical and Rabbinical, and their summarized reasons. [Admur Hilchos Talmud Achron 3/1] This includes even knowledge of those sections of laws that are not applicable or not practical for all people, such as Kodshim, Zeraim, Nashim and Nezikin. However, one may not delay marriage simply for achieving greater depth of understanding and Pilpul in Torah. [Admur Hilchos Talmud Torah Kuntrus Achron 3/1]

²⁵ Hilchos Talmud Torah 3/1; See Hilchos Talmud Torah Kuntrus Achron 3/1 that one cannot delay marriage forever simply to further his in depth understanding of the Torah, as this is a study that has no end, and in any event one will never reach the final depth of his research.

²⁶ Igros Kodesh 10/202; 14/30 [printed in Shulchan Menachem 6/95]

²⁷ See the letter included which was signed by Rabbinical leaders, Mashpim and Roshei Yeshiva's from various Chabad communities.

²⁸ Michaber 1/4; Rambam Ishus 15/3; Ben Azai in Yevamos 63b; See Hilchos Talmud Torah Kuntrus Achron 3/1 that even the Chachamim agree with Ben Azai, and hence the Rambam and Michaber rule that one has the option of doing like him; See Aruch Hashulchan 1/14 that the Rif omitted this ruling and in truth did get married, and possibly it was literally Sakanas Nefashos for Ben Azai to stop learning Torah, and therefore he could not get married.

²⁹ The reason: As one has a constant Mitzvah of Yedias Hatorah, and if he gets married and has no time to review, he will come to forget his Torah learning. Thus, one can choose to not get married in order so he review his Torah learning his entire life and not come to forget any aspect of it. This is why Ben Azai did not marry, as he feared he would forget his Torah learning. Now, although we rule that one must stop his Torah learning in order to fulfill a passing Mitzvah, this is only in a case that one can then return to his Torah learning, however if the Torah learning of Yedias Hatorah will be pushed off forever, then one is not required to stop to perform the Mitzvah. [Hilchos Talmud Torah Kuntrus Achron 3/1]

³⁰ Beis Shmuel 1/5

³¹ Admur Hilchos Talmud Torah Kuntrus Achron 3/1

³² Taz 1/6

³³ Aruch Hashulchan 1/14

³⁴ Hilchos Talmud Torah Kuntrus Achron 3/1

married in order so he can constantly review his Torah learning and not come to forget parts of the Oral Torah and his Mitzvah of Yedias Hatorah.³⁵ Nonetheless, even in his opinion, the Sages advised one to get married once he has completed his Mitzvah of Yedias Hatorah, even if there is worry that he may come to forget.³⁶ If however there is no worry of forgetting the Mitzvah of Yedias Hatorah, and he simply wants to delay marriage in order to continuing learning the depth and Pilpul, then it is forbidden to do so, even according to Ben Aza'iy.³⁷

Who may delay marriage past 20 for the sake of Torah learning? One may only delay marriage past the age of 20 due to Torah learning, on condition that his inclination does not overcome him with erotic thoughts to the point that his mind is unable to focus [and he is able to thus learn without thoughts of sin]. If, however, he is troubled by erotic thoughts to the point that his mind is unable to focus, then he is to first get married in order to learn Torah with purity of mind, without erotic thoughts.³⁸ [The Rebbe encouraged this approach.³⁹] Furthermore, this allowance of delay due to Torah study is only for a person who has the intellectual capacity to learn and remember the entire Oral Torah, in which case he is to first learn the entire oral Torah and only then get married.⁴⁰ This includes all of the Jewish laws, all the 613 commands together with all their details, Biblical and Rabbinical, and their summarized reasons.⁴¹ If, however, he does not have the intellectual capability to learn and remember all of the Torah, then he must get married prior to the age of 20.⁴²

Summary:

One is to get married at 17/18 years of age, and no later than 20 years of age. It is permitted to delay marriage due to Torah learning if certain criteria is fulfilled, as explained next. Some Poskim rule it is permitted to delay marriage until 24 years old in order to find a proper Zivug, learn Torah, or due to other important reasons. The Rebbe strongly advocated for bringing down the marriage age, and encouraged people to get married starting from age 18. Nonetheless, the Chabad custom in Yeshivos is for Bochorim to get married in the early 20's. Chabad Rabbanim world over have ruled that at age 20 they are to begin their search for a wife, and only those who are truly dedicated to assiduous Torah study may delay for another one to two years.

³⁵ The reason: See previous footnotes for reason in Admur

³⁶ See lengthy explanation in Hilchos Talmud Torah Kuntrus Achron 3/1 and how Admur learns this in the Rosh

³⁷ Implication of Admur Hilchos Talmud Torah 3/1 and Kuntrus Achron 3/1

The reason: One cannot delay marriage forever simply to further his in depth understanding of the Torah, as this is a study that has no end, and in any event one will never reach the final depth of his research. [Admur Hilchos Talmud Torah Kuntrus Achron 3/1]

³⁸ Admur Hilchos Talmud Torah 3/1-2; Michaber Y.D. 246/2; E.H. 1/4; Beis Shmuel E.H. 1/5; Taz E.H. 1/4; Rambam Talmud Torah 1/5; Kiddushin ibid "and if he is unable to be without a wife, he should first marry"; Based on Yuma 29a; Vetzaruch Iyun why it was not mentioned in Michaber 1/3!

³⁹ Igros Kodesh 13/23

⁴⁰ Admur Hilchos Talmud Torah 3/1

The reason: As only if one learns and remembers the entire Torah does he fulfill the Mitzvah of Yedias Hatorah which is even greater than the Mitzvah of Peru Urevu. [Admur Hilchos Talmud Torah Kuntrus Achron 3/1]

The reason: If one gets married prior to learning Torah, he will be under financial burden to support his wife and children, and will thus be unable to study Torah as much, and will be unable to learn and remember all the Halachos with their reasons, which is the explanation of the 613 Mitzvos, and the main part of the Oral Torah. Therefore, the great Mitzvah of Peru Urevu is delayed due to this learning, even though it is the greatest of all the Mitzvos, as Talmud Torah is greater than all the Mitzvos and hence makes him exempt from the Mitzvah of Peru Urevu. Now, although one must stop learning Torah in order to fulfill a positive command that cannot be fulfilled by others, this only refers to a positive command that takes up a limited amount of one's time, as one is only nullifying the command to constantly learn Torah. However, it does not refer to nullifying forever the Mitzvah of Yedias Hatorah, which is knowledge of all the Halachos and their reasons in a summarized fashion.

[Admur Hilchos Talmud Torah 3/1; Kuntrus Achron 3/1]

⁴¹ Admur Hilchos Talmud Torah 3/1 and Kuntrus Achron 3/1

⁴² Implication of Admur Hilchos Talmud Torah 3/1 and Kuntrus Achron 3/1; Implication of Tzemach Tzedek in "Maaseh Chassidim Harishonim", printed in Hilchos Talmud Torah [Ashkenazi] Volume 5 p. 645, regarding that one who cannot learn all Torah may lengthen his Davening as he is not applicable to the Mitzvah of Yedias Hatorah.

Tzaruch Iyun from other sources: Tzaruch Iyun from Admur Hilchos Talmud Torah 2/8 and 4/6 in parentheses which seems to imply that even one who cannot learn and remember all 613 commands in detail, can still fulfill the Mitzvah of Yedias Hatorah through learning and remembering the maximum of their ability. Accordingly, they too would be allowed to delay marriage until they fulfill their limited version of the Mitzvah of Yedias Hatorah. This contradicts the implication above that such people cannot fulfill the Mitzvah of Yedias Hatorah and hence do not have the above allowance relevant to them. See, however, the statement of the Tzemach Tzedek ibid, which seemingly learns in Admur 4/6 that they do not have an ability to fulfill the Mitzvah of Yedias Hatorah. Vetzaruch Iyun on how to fit all this into Admur. See Hilchos Talmud Torah of Rav Ashkenazi ibid who leaves this in a Tzaruch Iyun. See also Hearos Ubiurim 770 5764 for an article on this subject.

The reason: As the Mitzvah of learning Torah is only greater than Peru Urevu if one can fulfill the Mitzvah of Yedias Hatorah, which is to learn and remember the entire Torah. If however one cannot do so, then although he can still fulfill the Mitzvah of Vehigisa Bo Yom am Valayla, nevertheless this does not push off the Mitzvah of Peru Urevu, as the Mitzvah of learning Torah is pushed off by any Mitzvah that cannot be fulfilled by others. [Admur ibid]

The criteria for delaying marriage due to Talmud Torah:

According to the ruling of the Alter Rebbe, the allowance of delaying marriage past age 20 for the sake of Torah study only applies if the following four conditions are fulfilled:

1. One is learning Torah and is capable of fulfilling the Mitzvah of Yedias Hatorah, through learning and memorizing all the details and reasons of the 613 commands, in a summarized fashion.
2. One is will be unable to fulfill this Mitzvah of Yedias Hatorah if he gets married, due to his preoccupation in making a living to support his family.
3. One has not yet already fulfilled the Mitzvah of Yedias Hatorah. If he has already fulfilled this Mitzvah, he may no longer delay marriage, unless he is worried it may lead him to forget his Torah learning.
4. One is not troubled by erotic thoughts that prevent him from learning Torah in purity.

Practically, by what age must Yeshiva Bochurim today get married by?

As stated above, in the summary, the Rebbe strongly encouraged people to marry early, from age 18, although the current custom mentioned by the Rebbe, is to marry in the early 20's. The Chabad Rabbanim in recent years ruled that at age 20 Bochurim are to begin their search for a wife, and only those who are truly dedicated to assiduous Torah study may delay for another one to two years. We will now explore whether this custom of delaying marriage past age 20 has Halachic basis.

Is there a Halachic allowance for Yeshiva Bochurim to delay marriage past age 20 for Bochurim today? Based on the criteria mentioned above, from the letter of the law, in today's times most Yeshiva students do not have a Torah learning allowance to differ marriage, and must get married before the age of 20, as most students are not born with the intellectual ability to learn and remember the entire Torah. Furthermore, even of those who are able to reach this state of learning, many are troubled by erotic thoughts. On what then does the custom rely upon to delay marriage past age 20 despite their ineligibility for the allowance of Torah learning deferral? This will be addressed next.

On what do people rely upon today to delay marriage past age 20, even if they do not fall under the criteria which allows delaying marriage due to Torah learning?

Seemingly, Bochrin today are not mature enough for marriage until their early 20's, and hence, irrelevant of the Heter of learning Torah, they are unable to marry beforehand. We find basis for this approach in the Poskim⁴³ who state that the dictum of the Sages which encouraged marriage from age 13 is no longer applicable today due to the change of times, and lack of maturity. Hence, seemingly, the same would apply regarding even past age 20, that if times change and people are no longer mature enough to marry this early, then the marriage age automatically becomes delayed. In other words, the Torah did not obligate one to get married by any specific age, and rather obligated one to get married as soon as is able to, once he becomes Bar Mitzvah. Now, in previous times, since Talmudic Torah learning extended from age 15-20, therefore the marriage age was up until age 20, so he can suffice to learn his five years of Talmud.⁴⁴ We see from here that delaying marriage for a necessary purpose is permitted. The same should certainly apply to delaying marriage due to lack of maturity, as if one is not mature enough to marry, the marriage will not last, and certainly the Mitzvah is not yet applicable to him. Alternatively, one can say that the age by which one must marry is dependent on the community system, and if the system in one's community is to only marry after age 20, after concluding the educational system, then for that community, the marriage age is differed until later. This is similar to the establishment of the original age 20 which was based on the system to learn Talmud from age 15-20. Vetzaruch Iyun on all the above, as no matter what one says, it contradicts the simple ruling in Shulchan Aruch that one must marry by age 20 without giving any exception to the rule, unless one is learning Torah. The above is thus only a Limud Zechus on the current custom, in order to defend how it does not transgress the clear ruling in Shulchan Aruch that one must marry by age 20. Nevertheless, it is possible even today for Bochurim to be mature enough for marriage by age 18-20, and hence fulfill the Mitzvah of Peru Urevu according to Biblical requirement, through educating them at an early age that they should expect to get married by that time, and so is done in many Chassidic communities until this very day. As stated earlier, the Rebbe strongly encouraged and advocated for early marriages, from age 18.

⁴³ Birkeiy Yosef 1 in name of Rabbeinu Yonah in his Tzava, brought in Pischeiy Teshuvah 1/2; Aruch Hashulchan 1/11; See Igros Kodesh 29/272

⁴⁴ See Admur Hilchos Talmud Torah 1/3

How the Rebbe told me to marry young

By Rabbi Yaakov Goldstein

After having finished Shiur Gimel in a prominent Chabad Yeshivah I decided to spend my next year learning Semicha in 770. I turned 21 that year. I was learning assiduously in 770 in the process of doing Semicha and spent my time learning day and night. At that time I began writing Pilpulim in Halacha which were subsequently published in the bi-weekly Kovetzim. One week I had published a deep Halachic Pilpul in regards to the Marriage age and if in truth there is any allowance to delay marriage past the age of 20. The conclusion of the lengthy discussion made evident that there is no longer a clear Halachic allowance to delay marriage past 20. Prior to sending the surprising and controversial matter to be published I discussed the Pilpul and its conclusion with a few Rabbanei Anash and Roshei Yeshivas. They agreed with my conclusion but stated that if one is not mature enough [or the system denies him the ability to be ready for marriage] then he is Onus and hence Halachilcy exempt. With these words I concluded the Pilpul. Very shortly after the Pilpul was published I sat down to write a weekly Duch to the Rebbe about my Friday Mivtzaim route. I placed the letter in Igros Kodesh and randomly opened to a page. [See appendix 1 below] On that page I noticed a letter which the Rebbe wrote to a Bochor urging him to begin his quest for Shiduchim and how the matter is relevant to him for both physical and spiritual reasons. I did not give much attention to the letter as I was not mentally prepared for Shiduchim at that point, and mainly because I wrote nothing about that subject. Surprisingly enough that night one of my Chavrusas told me that someone asked him about me for a possible Shiduch. I of course refused and told him its out of the question. I then remembered however how that same night I opened to a letter in which the Rebbe gave a Bochor a clear directive to begin Shiduchim. Nu! In the end of the day perhaps it was just a load of coincidences and I brushed it off my mind. The Shadchan however did not, and continued to approach me throughout the week about the issue. After deep deliberation, and discussion with my Mashpia, I decided to sit down and write a letter to the Rebbe about the entire issue. The question was very simple: Should I begin Shiduchim or not? The main issue was my age and the fact that I was in the midst of Semicha and had a brilliant future of learning ahead of me. At that point starting shiduchim freshly after turning 21 was not very popular, to say the least, for a good Chassidisher Bochor. The answer I opened to in Igros Kodesh [See appendix 2] will remain with me the rest of my life. The Rebbe stated clearly and unequivocally: **“I already wrote to you once about this topic, you are to begin to seek a Shiduch immediately as this matter pertains to your physical and spiritual wellbeing.”** I, obviously was in a state of shock not having expected anything of the sort. I proceeded to discuss the matter in depth with my Mashpia, who I must admit was not most enthusiastic about the idea of writing in Igros Kodesh. Nevertheless in this case it was clear as day that the Rebbe has given me instructions and he told me as whatever his opinion may be “Ein Achareiy Divrei Hamelech Klum”. I was then advised to proceed to discuss the matter with the Hanhalah of the Yeshivah, 770, and follow based on their advice. The majority opinion in the Hanhalah was to follow through with the Rebbes instructions as I opened to, while minority claimed I am too young and it is out of question. I made a decision based on the majority opinion in Hanhala and decided to write my decision into the Rebbe and place it into Igros Kodesh. In the letter I also wrote that there was one opinion amongst the Hanhala which claimed that I was too young and disagreed with my decision. The letter I opened too [see appendix 3] was as clear as day in regards to encouraging me to marry young and negating the opinion which put it down. The Rebbe stated “If only it should be that also the Ashkenazim would marry at a very young age as do the Sefaradim”.

כט:

האשה נקנית פרק ראשון קידושין

כל סיכא. דלית ליה נכסי אלא ה' סלעים: ככתוב: כשטר דמיא. ובפדיון עמלו היה מחייב קודם שיעבד קרקעותיו ויטרוף את הלוקחות הילכך בחמש בני חרי דאיכא פריק לבריה דאין זה אונאה (א) שהרי מלתו בנו עליו יותר ממלתו: ואיל כהן וטריף. לקוחות על פדיון עמלו: לאו ככתוב:

כשטר דמי. ואינו גובה ממנו שבדיו: **דכתיב ולמדתם.** קרא אחרתא הוא ולמדתם אותם ושמרתם לעשותם (דברים ה): **דלא מייבבה.** ללמד את בנה דכתיב ולמדתם את בניכם קרי ביה ולמדתם לאקושינהו דלא מייבבה (ז) ללמוד (ו): **אחרים.** האב: **אם** היה בנו זריו. והאב רואה שילית (ז) ממנו ואין לו סיפוק נכסים שילמדו שניהם ילמוד בנו והוא יעריב אחר מזונות ויסיפקו: **כי רבנן.** בהמ"ד רחוק מן היישוב הזה: **לא ליסיב** ליה אינש אשפויא. לרב אחא ועל כרחו ילין בבית המדרש ומתוך חסידותו יעשה לו נס ויהרוג את המזיק: **בפ.** לן: **אידימי ליה.** מזיק: **כפניא דשבת רישא.** שהיו לו שבת גולגולות: **כל כריעה דכרע.** רב אחא ומתפלל על אותו מזיק נתר חד רישא: **סכינתין.** סכנתם אותו: **הא לן הא להו.** בני בבל היו הולכין וגורסין משניות התנאים בא"י ומתוך שלומדים חוץ למקומם אין זכרי הבית מוטלים עליו טשא אשה דהוה בלא הרהור ואח"כ הולך ולומד תורה: **לפ.** לבני א"י הלומדים במקומם אס נשא אשה יהו זכרי הבית מוטלין עליו ויבטלוהו: **חזייה.** רב הונא לרב המנונא: **דלא פריס פודר.** כדרך הנשואין שהיו רגילין לכסות ראשן: הוה

ולמדתם כל שאחרים מצווין ללמד את עצמו וכל שאין אחרים מצווין ללמדו אין מצווה ללמד את עצמו ומנין ישאין אחרים מצווין ללמדו דאמר קרא ולמדתם אותם את בניכם ולא בנותיכם ת"ר (ז) הוא ללמוד ובנו ללמוד (ה) הוא קודם לבנו ר' יהודה אומר אם בנו זריו (ז) וממולח ותלמודו מתקיים בידו בנו קודמו כי הא דרב יעקב בריה דרב אחא בר יעקב שדרה אבוב לקמיה דאביי כי אתא חזיה דלא הוה מיהדרין שמעתייה א"ל אנא עדיפא מינך טוב את דאזיל אנא שמע אביי דקא הוה אתי הוה ההוא מזיק בי רבנן דאביי דכי הוה עיילי בתרין אפי' ביממא הוה מיתוקי אמר להו לא ליתבי ליה אינש אושפיא אפשר דמתרחיש ניסא על בת בההוא בי רבנן אירמי ליה כתנינא דשבעה רישותיה כל כריעה דכרע נתר חד רישא אמר להו למחר אי (ז) לא איתרחיש ניסא סכינתין (ז) ת"ר ללמוד תורה ולישא אשה ילמוד תורה ואח"כ ישא אשה ואם א"א לו בלא אשה ישא אשה ואח"כ ילמוד תורה (ז) אמר רב יהודה אמר שמואל הלכה נושא אשה ואח"כ ילמוד תורה ר' יוחנן אמר ריחיים בצוארו ויעסוק בתורה (ז) ולא פליגי הא לן והא להו: משתבח ליה רב חסדא לרב הונא ברב המנונא דאדם גדול הוא א"ל כשיבא לידך הביאנו לידך כי אתא חזיה דלא פריס סודרא א"ל מאי טעמא לא פריסת סודרא א"ל דלא נסיבנא אהדרניהו לאפיה מיניה א"ל חזי דלא חזית להו לאפי עד דנסבת רב הונא למעמיה דאמר (ז) בן עשרים שנה ולא נשא אשה כל ימיו בעבירה בעבירה סלקא דעתך אלא אימא כל ימיו בהרהור עבירה אמר רבא וכן תנא דבי ר' ישמעאל עד כ' שנה יושב הקב"ה ומצפה לאדם מתי ישא אשה כיון (ז) שהגיע כ' ולא נשא אומר תיפת עצמותיו אמר רב חסדא האי דעדיפנא מחבראי דנסיבנא כשיחמר ואי הוה נסיבנא בארביסר הוה

ואיל כהן וטריף. זהו משעבד. כלומר בבני חרי פריק ליה לבריה שאם היה פודה עמלו היה פודה בנו ומשעבדו דמייירי שנתעבדו קודם בנו ואין כאן אונאה ללקוחות דמלות כפ"ה וק' דלדבריה יש אונאה ללקוחות דמלות גופו עדיף ויאמרו (ז) פדה את עמלך נחלה ואם יאמר אפדה את עמלי ממשעבדי יאמרו אין נפרעין מנכסים משועבדים במקום בני חרי (א) ואפי' פדה בנו בכור מבני חרי יאמרו לכהן הנחנו לך מקום לגבות ממנו אותם חמש בני חורין ולכן פירש ר"י דמייירי כגון דאיכא חמש משועבדי מילחק שעשאן אפומיקי לכהן צעבור יעקב בנו ואח"כ מכרה ושוב גדל יעקב והיה לו בן ועמד הוא ובנו לפדות ואין להם אלא ה' סלעים מבני חרי (ז) ור' יהודה סבר מלתו הכתובה בתורה ככתובה בשטר דמי והיו לו אפוסקאות בשטר לכהן קודם ולכן גובה מהן אפי' שיש בני חרי ליעקב לפי שמלתו על נכסי אביו יותר מעל נכסי עמלו דחזי האב על נכסי האב ולא על נכסי הבן ואינן יכולים לומר הנחנו לך מקום בנכסי יעקב שאין עליו לשלם חוב של אביו ומנכסיו אין לו כלום וכן משמע הלשון דקמני שזה מלתו על אביו: **הא לן והא להו.** פי' בקונטרס בני בבל היו הולכין וגורסין משניות התנאים בא"י ומתוך שלומדים חוץ למקומם אין זכרי הבית מוטלים עליו טשא אשה דהוה בלא הרהור ואח"כ לומד תורה הא להו לבני א"י הלומדים במקומם אס נשא אשה יהו כל זכרי הבית מוטלין עליו ויבטלוהו וקשה לר"ת דמשמע דקאמר שמואל דנושא אשה תחלה כדי להיות בלא הרהור ומתוך לה למילתיה בבני בבל א"כ אכתי איכא הרהור כיון שהולכים ללמוד חוץ למקומן ועוד קשה אחר שנושא אשה היאך יא' חוץ למקומן ללמוד והלא הוא זריך לחזור אחר מזונות אשתו ובניו וצפ"ק דגיטין (דף א) אשכחן דשלח רבי אביהר בני אדם הבאים משם לכאן הם מקיימין בעצמם ויתנו את הילד בזונה ואת הילדה מכרו כיון (ז) פירוש שזריכין בניו ובנותיו להממשכן צעבור מזונותיהן משמע שאין עושים יפה שהולכים ללמוד חוץ למקומן על כן נראה לר"ת איפכא דר' יוחנן דאמר ריחיים בצוארו ויעסוק בתורה לבני בבל דיכר שאינו יכול להניח אשתו וילך וללמוד תורה ועוד שהם (ז) עניינים ושמואל דאמר נושא אשה תחלה לבני א"י אמר שיכולים ללמוד במקומם וגם הם עשירים וטוב לו שיא' אשה וילמוד תורה בטירה ומיהו פעמים שגם בני א"י היו יולדים חוץ למקומם לבבל ללמוד תורה אלא רובם היו לומדים במקומם ואין חימה אס שמואל שהיה מבני בבל דמורה לבני א"י שהיו לפניו תלמידים מבני א"י שהיה

האשה נקנית פרק ראשון קידושין ז.

הוא אמינא ליה לשטן גירא בעיניך. כלומר הייתי מתגרה בו ושטן הוא יצר הרע ולא אירא שיתטאני: אדיך על זוארי דברך. בעוד ידך תקיפה על בןך קודם שיגדיל ולא יקבל תוכחתך השיאו אשה: משיסר. שני הגיע זמן לכנס ויותר מעשרין ותרתיין אל תאחרו.

לשון אחר אדיך על זוארי דברך בשעה שעוד ידך תקיפה עליו הו' זהיר ללמדו תוכחות ואיזה זמנו משיסר ועד עשרים ותרתיין צ"ל משיסר אין זו דעת לקבל תוכחות כל כך ואל תכניד יסורין ותוכחות ויותר מעשרים ותרתיין יש לחוש ט"ל יבעט זה עיקר: על פי דרכו. דרך שכל ימיו יהא מתנהג בו חנוך לו בנערותו ואיזוהי נערותו רבי יהודה

הוה אמינא ל' לשטן גירא בעיניך א"ל רבא לר' נתן בר אמי אדיך על צוארי דברך משיסר ועד עשרים ותרתיין ואמרי לה מתמני סרי עד עשרים וארבעה בתנאי יחנוך לגער על פי דרכו ר' יהודה ורבי נחמיה חד אמר משיסר ועד עשרים ותרתיין וחד אמר מתמני סרי ועד עשרים וארבעה: עד היכן חייב אדם ללמד את

- 10 ב. האיש מצוה על פריה ורביה, אבל לא האשה. ואימתי
- 11 האיש נתחייב במצוה זו? מכן שבע עשרה. וכיון שעברו
- 12 עשרים שנה ולא נשא אשה — הרי זה עובר ומבטל מצות
- 13 עשה. ואם היה עוסק בתורה וטרוד בה, והיה מתירא
- 14 מלשא אשה, כדי שלא יטרח במזונות בעבור אשתו ויבטל
- 15 מן התורה — הרי זה מפר להתאחר; שהעוסק במצוה
- 16 פטור מן המצוה, וכל שכן בתלמוד תורה.

Rambam Ishus 15

- כה. מצות חכמים, שישא אדם בןיו ובנותיו סמוך לפרקן; ⁶⁰
- שאם יניחן - יבואו לידי זנות או לידי תרהור. ועל זה ⁶¹
- נאמר: ופקדת נדך ולא תחטא. ואסור להשיא אשה לקטן⁶²,
- שזה כמו זנות היא. ⁶³

Issurei Biyah 21

חלקת מחוקק אבן הלכות א פריה ורביה העזר בית שמואל א

א [ג] [ג] מצוה על כל אדם (ב) שישא אשה בן י"ח (ו) וזה המקדים
לישא בן י"ג מצוה מן המובהק (ג) אבל קודם י"ג לא
ישא [ד] דהוי כזנות ובשום ענין לא יעבור מן שנה בלא אשה
(ו) ומי שעברו עליו כ' שנה ואינו רוצה לישא ט"ד כופין
אותו לישא כדי לקיים מצות פריה ורביה (ח) ומיהו אם עוסק
בחזרה וזריד בה ומחירא לישא אשה כדי שלא יטרח במזונו

פרק שלישי

א וכל מי שדעתו וכח זכרוננו יפה שיוכל ללמוד ולזכור כל התורה שבעל פה כולה הרי זה (א) לא ישא אשה עד שילמוד תחלה תורה^א שבעל פה כולה^ב שהן כל ההלכות

בטעמיהן בדרך קצרה^ג שהן פירוש כל התרי"ג מצות^ד בתנאיהן ודקדוקיהן ודקדוקי סופרים^ה ואח"כ ישא אשה^ו ויעסוק אח"כ כפי הפנאי שלו בעיון ופלפול כל ימיו כפי בחור^ז

שאם ישא אשה תחלה יהיו רחיים בצוארו^ח טרדת פרנסת אשתו ובניו ולא יוכל לעסוק בתורה כראוי כל כך^ט ללמוד ולזכור כל ההלכות בטעמיהן שהן פירוש התרי"ג מצות

ועיקר התורה שבעל פה^י ולכן נדחית מפני לימוד זה מצוה רבה^{יא} של פריה ורביה אף שהיא גדולה מכל המצות^{יב} והוא שאין יצרו מתגבר עליו^{יג} ויוכל ללמוד בלא הרהורי

עבירה^{יד} רק שרוצה לישא כדי לקיים מצות פריה ורביה והרי הוא פטור ממנה^{טו} כי היא נדחית מפני מצות תלמוד תורה השקולה כנגד כל המצות^{טז}.

ולא אמרו שמבטלין ומפסיקין מתלמוד תורה כדי לקיים מצוה שאי אפשר לעשותה ע"י אחרים^{יז} כמו שיתבאר^{יח} אלא להפסיק לפי שעה וזמן מה שאין בו אלא ביטול מצות העסק ולימוד התורה תמיד אבל לא ביטול מצות (מ) ידיעת התורה^{יט} באר היטב בפירושה שהן ההלכות כולן בטעמיהן בדרך קצרה.

ולכן בימיהם שהיו לומדים עם הנערים מבן עשר שנים ואילך חמש שנים משנה וחמש שנים תלמוד שהם הטעמים בדרך קצרה^כ אם לא היה נושא כשעברו עליו עשרים שנה^{כא} היה עובר על מצות עשה של תורה^{כב} פרו ורבו ותחלת זמנה הוא מבן שמונה עשרה^{כג} כי גם אחר הנישואין יוכל ללמוד ב' או ג' שנים^{כד} בלי טרדה גדולה כל כך בטרם יוליד בנים הרבה:

ב ומי שאי אפשר לו בלא אשה מפני שיצרו מתגבר עליו עד שנמצא שאין לבו פנוי ישא אשה תחלה^{כה} כדי ללמוד בטהרה^{כו} בלי הרהורים^{כז} ואח"כ ילמוד תורה שבעל פה כולה.

ואף שיש לו בנים וצריך לעסוק במלאכה לפרנס אשתו ובניו^{כח} ואינו יכול לעסוק כל היום כולו בתורה^{כט} שיוכל ללמוד את כולה ולזכור היטב כל ההלכות בטעמיהן בדרך קצרה בעשר שנים כמו העוסק בה כל היום כולו^ל הרי אמרו^{לא} לא עליך המלאכה לגמור וגם אי אתה בן חורין ליבטל הימנה^{לב} מלהרבות ולהוסיף בה מדי יום ביום עד שילמוד ויזכור את

כולה ט"י שיהזור עליה כראוי^ג ואם לא יגמור בעשר שנים יגמור בעשרים שנה או יותר^ד.

והנה חילוק זה שבין מצות ידיעת התורה כולה למצות והגית בו יומם ולילה^{קל} (שזו נדחית מפני מצות עשה שאי אפשר לעשותה) ע"י אחרים ולא מצות ידיעת התורה דעדיפא מינה^{קמ}, הוזכר ג"כ בחוספות דמנחות דף ס"ד ע"ב ד"ה ארור כו' לענין לימוד חכמת יוגית, דמי שלמד כבר כל

קונטרס אחרון

פ"ה דאבות בפירוש הראשון ובן כ' לרדוף אחרי מזונותיו, הרי הקצבה מפורשת במשנה ה' שנים משנה וה' שנים תלמוד^א. וכן כתב הרמב"ם בהדיא^ב דיש קצבה לתורה שבע"פ^ג כמ"ש ושליש בתורה שבע"פ כו' ולא לעסוק תמיד בתורה שבע"פ כו' ויפנה כל ימיו לגמרא כו'. ולפי שהגמרא (דבר שאין לו גבול וקץ כדכתיב ארוכה מארץ וגו') לפי דעת הרמב"ם אין לה קץ [ותכלית דסבירא ליה^ד שהיא להבין דבר מתוך דבר ע"י עיון ופלפול בעמקי ההלכות שזהו ודאי דבר שאין לו גבול וקץ כדכתיב^ה ארוכה מארץ וגו' הילכך אין לו ליבטל ממצות עשה^ו דפרו ורבו בשבילה אלא יש לו לקיים מצוה זו (ג"כ לחזור על תלמודו לעתים^ז) תחלה ואח"כ יעסוק כל ימיו בעיון הגמרא כפי הפנאי שלו^ח. ואף שיהיו רחיים בצוארו ולא יוכל לעסוק בזה הרבה כל כך, כי צריך לו ג"כ לחזור על תלמודו לעתים^א, הרי בלאו הכי גם כן לא יוכל לירד לתכלית וסוף העיון ופלפול, ועל כן אין לו ליבטל ממצות עשה המוטלת עליו בשביל לימוד שאין לו קץ וסוף^ב.

ומכל מקום אין זו^ג אלא עצת חכמים המורים לאדם דרך ישרה שיבור לו^ד אבל ליכא איסורא^ה כלל במילתא אם חפץ ללמוד תורה כל ימיו ולא לישא אשה כלל כבן עזאי^ו. ואפילו שלא בעיון הגמרא (והפוסקים) ופלפול משום דלאו בר הכי הוא, רק לחזור על תלמודו תמיד^ז, כדמשמע מסתימת לשון הרמב"ם הלכות אישות פרק ט"ו^ח שכל אדם שחפץ לעשות כבן עזאי אין בידו עון. והטעם פירש שם הרמב"ם תחלה^ט שהעוסק במצוה פטור כו'^י. ואף שמבטלין תלמוד תורה למצוה שאי אפשר לעשותה ע"י אחרים, כדאיתא במ"ק דף ט' כ"ב ובירושלמי דברכות פ"ק כ"ג ולית ליה לרשב"י שמפסיקין לעשות סוכה ולולב כו' הלמד שלא לעשות כו', היינו להפסיק לפי שעה וזמן מה ואח"כ חוזר לתלמודו^{יא}, אבל לא להיות רחיים בצוארו שהוא ביטול תמידי עולמית, ויוכל לבא לידי שכחה לשכוח דברי תורה הרבה כשלא יהיה לו פנאי לחזור על תלמודו כראוי. ואין ידיעת התורה נדחית מפני מצוה זו דפרו ורבו אף שאי אפשר לעשותה ע"י אחרים^{יב}, כמו שאינה נדחית בתחלת לימודו של אדם שאמר^{יג} ילמוד תורה ואח"כ ישא, ובטל ממצוה זו שנים רבות מאד אחר כ"ף, כל זמן שלומד תורה ע"ש ברמב"ם^{יד}, וע"כ הטעם משום ידיעת התורה עדיפא

קונטרס אחרון

זו פירושה כו' ע"ש, שצריך ללמוד תורה שבכתב ושבעל פה בכל יום בתחלת לימודו, אע"ג דאל תקרי ושננתם כו'.¹⁰ היא אסמכתא בעלמא, וה"ל לאו דהשמר ופן בשוכה מחמת שאינו חוזר לימודו כראוי הוא אסמכתא, לקבלת חכמים איש מפי איש שצריך לזכור כל התורה, וכדכתיב ותשכח תורה וגו', ועיקר הכתוב השמר דעשה הוא כדמסיים ופן יסורו וגו' במסירם מלבן. ומשום הכי לא מנאו במנין תרי"ג, כמו שלא מנה לאו דהשמר דעשה גבי תפילין ע"ש¹¹. וסמ"ק [סוף סי' ק"ה. ובסי' ט"ו נמשך אחר הסמ"ג¹²] שמנאו ללאו בפני עצמו ס"ל דלאו אסמכתא היא. ומי שאינו חוזר לימודו הרי זה כמסיר מלבן מדאורייתא לסמ"ק, אבל לרמב"ם הוא מקבלת חכמים בע"פ.

אבל אין לומר דהיינו טעמא דבן עזאי דסבירא ליה שהיא מצוה שאפשר לעשותה ע"י אחרים, כדקאמר¹³ אפשר לעולם שיתקיים כו', דלא קאמר הכי אלא לשואלים שאינו מקיים מה שדורש נאה שהוא ממעט הדמות כו', ולזה אמר שאפשר לעולם כו', לעולם דייקא, שהעולם יוכל להתקיים, אבל המצוה אינה מתקיימת ע"י אחרים כי המצוה היא על כל אחד ואחד בפרט, והיא חובת הגוף כסוכה ולולב שצריך להפסיק מתלמוד תורה¹⁴ ולא סגי במה שכל ישראל יושבים בסוכות.

ורבנן לא פליגי על בן עזאי (לפ"ד הרמב"ם¹⁵). ומשום הכי הרשות נתונה לכל אדם להפיק לעשות כבן עזאי לפ"ד הרמב"ם¹⁶. וכן פסק בש"ע אה"ע סי' א'¹⁷. וגם הרא"ש שכתב¹⁸ כי לא יתכן כו' מודה להרמב"ם דגם עכשיו יכול אדם לעשות כבן עזאי, ומשום הכי פסק כן בש"ע בלי שום חולק, וכוונת הרא"ש היא כדסיים בלשונו שלא מצינו כו' שנפשו חשקה כו', חשקה דייקא, ור"ל מדלא מצינו כן רק בבן עזאי מכלל שאין נכון לעשות כן לכל אדם, אף שאין איסור בדבר, והיינו טעמא משום דכיון שאין נפשו חשקה בתורה כל כך טוב לו יותר לקיים המצוה רבה¹⁹ דפרו ורבו, ואולי יתקיימו שתייהן בידו, ואף אם יהיו רחיים בצוארו ואפשר שלא יוכל לעסוק כראוי ויבא לידי שכחה אין לו לחוש מאחר דאינו עובר בשוכה לאנסו²⁰, אלא אם נפשו חשקה ואינו רוצה לשכוח, אע"פ שלא יעבור, הרי ידיעת התורה עדיפא מפריה ורביה, ויכול לעשות כבן עזאי אע"פ שאין חיוב בדבר, אבל מי שאין נפשו חשקה כל כך רק שרוצה לצאת ידי חובתו לקיים המצוה כהלכתו נכון הדבר שיקיים מצות פרו ורבו שהיא חובת הגוף, ולא לבטלה בידיים בוראי משום חשש וספק ביטול מצות ידיעת התורה, שהותרה מכללה במ"ש²¹ ואספת דגנך הנהג בהן מנהג דרך ארץ כו', ולא חייבה תורה להיות הכל כבן עזאי.

ולזה²² אמר דלא ידענא קצבה כו' משום דלא ס"ל כמ"ש בפ"ב²³ בשם רש"י באבות פ"ה דהתלמוד נחלק לב' חלקים, אלא ס"ל שהטעמים והפלפול הכל אחד שאי אפשר לעמוד על עומק הטעם כי אם ע"י הפלפול כמ"ש בפ"א²⁴ ובפ"ב²⁵. ואפשר דהרא"ש לא כתב כן אלא להלכה

והנה חילוק זה שבין מצות ידיעת התורה כולה למצות והגית בו יומם ולילה²⁶ (שזו נדחית מפני

מצות עשה שאי אפשר לעשותה²⁷ ע"י אחרים ולא מצות ידיעת התורה דעדיפא מינה²⁸), הוזכר ג"כ בחוספות דמנחות דף ס"ד ע"ב ד"ה ארור כו' לענין לימוד חכמת יוגית, דמי שלמד כבר כל

תע

ועל זה אמרו קט"ז לא עליך המלאכה לגמור כגון מי שהוא שבתן גדול ואם יהיה שונה הלכות רק פרק אחד ביום ויחזור עליו מאה פעמים ויותר קט"ח ואפילו כל היום כולו לא

תצה

חיים וע"ז אמרו חכמים קכז שתלמוד תורה היא מדברים שאין להם שיעור קכח:

וממוצא דבר נשמע דכשם שיש חילוק גדול וחומר³⁹ החיוב בענין העסק בתורה, במצות ידיעת התורה מבמצות הגיון, כך עד"ו יתפרש ד' האריז"ל, דהנה מ"ש האריז"ל שמצות הדבקות גדול מלימוד התורה והו נגר קיום מצות והגית⁴⁰, אבל ודאי חובה להגיע למצות ידיעת התורה ולא יפטר ממצות זו ע"י ההתבודדות והדבקות⁴¹. רק אם כבר יודע כל התורה או שא"א⁴² לו כלל להגיע לידיעת התורה כגון⁴³ מי שאין דעתו יפה בו' רק לקיום מצות הגיון²⁹, ע"ז כ' האריז"ל דהדבקות גדול יותר בו'.

לגבי מצות והגית אם כבר יודע כל התורה או במי שאין דעתו יפה להגיע לידיעת"ת. אבל ודאי לא יפטר ח"ו ע"י הדבקות ממצות ידיעת"ת, וא"כ ידיעת כל התורה לשמה גבוה מהדבקות והתפלה בו'.

הע' 37 דמשמע שגם קודם שהגיע לידיעת"ת לדעת רי"ז אי"ז חיובא דאורייתא, וצ"ב מהו הנ"מ בהחיוב בין קודם שהגיע לידיעת"ת ללאחר שהגיע לידיעת"ת, וצע"ע.

(39) אולי צ"ל בחומר החיוב.

(40) בפנים השו"ע פ"ד ס"ו הוכיח כן מכ"ש וק"ו מחיי הגוף שוהגית הותרה מכללה כשאין לו פנאי מפני טרדת פרנסתו ויצא בפ"א שחרית ופ"א ערבית.

(41) בפנים השו"ע פ"ד שם: איך יעבור בלאו ועשה מחמת שעוסק בידאת ה' כל היום.

(42) בפ"ד שם במוסגר: וגם מי שא"א לו ידיעת כל התורה הרי אמרו לא עליך המלאכה לגמור. ולפי המבואר כאן הפירוש דכיון שא"א לו ידיעת כל התורה יכול לעסוק במצות הדבקות גם כשלא קיים מצות ידיעת"ת. ועי"ש הע' 32/א.

באור התורה במדבר כרך ג' פרשת בלק בחוספות: לכן גם בכל אדם יש מצות ידיעת התורה ומצות הגיון בו', ומ"ש האריז"ל דהדבקות גדול היינו רק

(43) עי' פ"ג ס"ד בתחילתו.

(44) בלשון: מידיעת התורה, עי' פ"ג ס"א הע' 29/א.

(46) עי' פ"ב ס"ד.

(47) עי' פ"ד ס"ז הע' 7/א או' ב' ממאמרים הקצרים ע' שיא: ועל הידיעה אמר ותורתו משתמרת דהיינו מחמת גודל האהוי"ר שלהם לא הי' צריכים לחזור על לימודם כי הי' זוכרים מאד.

(48) עי' פ"ד ס"ה הע' 13/א.

(49) עי' באגה"ק קו"א ד"ה להבין מ"ש בפע"ח ע' קנט א וצע"ע. וראה במאמרי אדה"ז הקצרים ע' שיא.

(50) אולי צ"ל בזהגית.

א/32) (וגם מי שא"א לו .. לא עליך
המלאכה לגמור: יל"ע אם ר"ל שגם מי שא"א
לו ידיעת כל התורה, וקס"ד שיוכל לעסוק
ביראת ה' כל היום כיון שבין כך לא יגיע
לידיעה"ת כולה, קמ"ל רבנו שאינו כן, ולא
יעסוק ביראת ה' כל היום, אלא בת"ת, וזה
שבין כך לא יגיע לידיעה"ת כולה, הרי אמרו
לא עליך לגמור. ועד"ז מבואר פ"ב ס"ה ולא
אמרו לא עליך המלאכה לגמור אלא לענין
שלא ימנע האדם מלעסוק בת"ת מחמת שהוא
אינו יכול לגמור וכו'.

או י"ל להיפך כיון שעל מי שא"א לו
ידיעת כל התורה, אמרו לא עליך המלאכה
לגמור. כדמוכח פ"ב שם, וע"כ יכול גם
לעסוק ביראת ה' כל היום. ומצות ידיעה"ת
הרי אמרו לא עליך המלאכה לגמור. ומצות
ת"ת יוצא בקב"ע או בפ"א שו"ע כמבואר פ"ג
ס"ד.

ומלשוננו: „וגם" מי שא"א לו. משמע דקאי
אדלעיל, ומוכח יותר כאופן הא', ובא לשלול
שלא יעסוק כל היום במצות הדביקות. ועי'
להלן הע' 34/ב.

ולהעיר בזה דבפ"ב ס"ה משמע דהא דלא
עליך המלאכה לגמור בא להשמיענו חיוב
בחיובי ת"ת, שאע"פ שאינו יכול לגמור מ"מ

מי שאין דעתו יפה כו' רק למצות הגיון, ע"ז כ'
האריז"ל להדביקות גדול יותר כו'.

מפורש שמי שאין דעתו יפה להגיע
לידיעה"ת יכול לעולם לעסוק במצות
הדביקות, וצ"ע השיעור בזה, ואם כ"ה גם
כונת המוסגר כאן.

32/ב (וגם מי שא"א לו ידיעת כל
התורה: זה שא"א לו ידיעת כל התורה שעליו
נאמר לא עליך המלאכה לגמור יכול להיות
מצד כמה סיבות. א) מפני שהוא שכחן בטבעו
ואינו יכול לזכור הרבה (ע"י פ"ב ס"ה וס"ח).
ב) מאפס הפנאי מטרדת פרנסתו (ע"י פ"ב ס"ה
הע' 33/א). ג) מקוצר דעתו ללמוד גם טעמי
ההלכות רק הלכות בלבד (ע"י פ"ב שם הע'
32/א, ופ"ג ס"ד הע' 30/ב, ולהלן הע' 33).

ויל"ע באלו שא"א להם להגיע לידיעת כל
התורה אם חיוב ת"ת שלהם משום המ"ע של
תורה (כדלעיל הע' 24), או שחיובם משום
והגית בלבד. ועד"ז אם הם בהלאו דהשמר פן
תשכח.

באופן הג' של קוצר דעתו ללמוד טעמי
ההלכות (ע"י להלן הע' 33). ובאופן הא'
שאינו יכול לזכור הרבה מבואר פ"ב ס"ח
שעובר בלאו דהשמר פן תשכח דמצות התורה
שוות לכל נפש,

ומהמבואר כאן יל"ד שגם אצל מי שא"א
לו מפני שאר האופנים מ"מ חיוב ת"ת שלו
הוא משום המ"ע של תורה ולא רק משום
והגית. דאם משום והגית הרי מבואר להלן
שהותרה מכללה אצל מי שעוסק בחיי הנפש
מכ"ש וק"ו ממי שעוסק בדרך ארץ. וע"י לעיל
הע' 23/ג שיתכן משמעות לשון רבנו שם אינו
כן ומי שא"א לו להגיע לידיעה"ת כולה אין
חיובו משום המ"ע, וצ"ע.

ולהנ"ל צ"ב איך הוא האופן שעובר על
העשה שהרי בין כך אינו יכול להגיע
לידיעה"ת כולה, וה"ה אנוס דרחמנא פטריה.
וצ"ל שכל שאינו לומד לפום שיעורא דילי'
(וכפי השיעורים המבוארים פ"ב ס"ז ואילך
ופ"ג ס"ד), מפני שעוסק ביראת ה', ה"ה עובר

לא ימנע מת"ת. ושם ס"ח (ע"ש הע' 36/א)
ופ"ד ס"ז (ע"ש הע' 11/ב) משמע שבא
ללמדנו "פטור" בחיוב ת"ת, וע"י פ"ב ס"ה הע'
39/א דיתכן ולשיטת רבנו באה המשנה
ללמדנו גם חיוב וגם פטור. ועפ"ז צ"ע אם
מה שהביא רבנו כאן הוא לחיוב או לפטור.

ב. ויל"ע דבמי שיכול להגיע לידיעה"ת
כולה, מבואר הטעם שאיך יעבור בלאו ועשה
מחמת שעוסק ביראת ה' כל היום, ואם פי'
דברי רבנו שגם מי שא"א לו ידיעת כל
התורה, מ"מ לא יעסוק ביראת ה' כל היום,
מוכרח לומר שגם אצלו ישנו הטעם דאיך
יעבור בלאו ועשה, אך צ"ב דא"כ למה הוצרך
למה שאמרו לא עליך המלאכה לגמור, הול"ל
בהדיא שגם מי שא"א לו ידיעת כל התורה
איך יעבור בלאו ועשה. וצ"ע.

ג. עוד צ"ע אם פי' דבריו דמי שא"א לו
וכו' לא יעסוק ביראת ה', צ"ב דא"כ אימתי
יעסוק במצוה זו. בשלמא מי שאפשר לו
ללמוד את כולה, יכול לעסוק ביראת ה'
לאחר שהגיע לידיעה"ת כולה. אבל מי שא"א
לו וכגון מי שאין דעתו יפה ללמוד טעמי
ההלכות המבואר פ"ג ס"ד (ע"י להלן הע' 32/ב)
האופנים בזה, יוצא שלעולם לא יוכל לעסוק
ביראת ה'. וע"י פ"ג שם מבואר דשאר כל
היום יעסוק במו"מ וכו' להחזיק ידי ת"ח וכו'.
ולכאור' למה יגרע לעסוק ביראת ה', מלעסוק
במו"מ וכמ"ש רבנו להלן הק"ו מחיי הגוף,
דכ"ש וק"ו לחיי הנפש לדבקה בה' חיים. וע"י
להלן הע' 33, וצ"ב.

ד. לאחרונה נתגלה העתק מכת"ק כ"ק
אדמו"ר הצ"צ ד"ה חסידים הראשונים (ראה
להלן בהוספות ומילואים): דהנה מ"ש
האריז"ל שמצות הדבקות גדול מלימוד
התורה [ע"י לעיל ס"ה הע' 28] זהו נגד קיום
מצות והגית בו, אבל ודאי חובה להגיע
למצות ידיעה"ת ולא יפטר ממצוה זו ע"י
התבודדות והדבקות, רק אם כבר יודע כל
התורה או שא"א לו כלל להגיע לידיעה"ת כגון

ה'תתקעד

י. ולחקפיד על דבר משנה בן י"ח לחופה ומרז"ל הידועים (קדושין כט, ב. פסחים קיג, א.
ועוד), שבדאי בר סמכא הם ולכל העדות נאמרו וכו'.

(What we should be meticulous about is obeying the statement of the *Mishnah*:⁹ “eighteen is the time to get married,” as well as the other famous statements of our Sages (*Kiddushin* 29b, *Pesachim* 113a, and others), who surely are reliable, and whose words apply to all communities.)

Volume 13

כג

אדמו"ר שליט"א

ד'רצה

ב"ה, ה' אייר, תשט"ז
ברוקלין.

שלום וברכה!

במענה על מכתבו מאז – שנתאחר דרך הילוכו – בו כותב אשר המנהג
במשפחתם להשתדל לקיים **מרז"ל** בן שמונה עשרה לחופה וכיון שכבר עבר
גיל זה, מציעים לו נכבדות ועומד בספק אם להתעסק בזה כיון שרוצה ללמוד
במנוחה עוד משך זמן.

לדעתי נכון שיתענין בהאמור ובודאי בתנאים **דירושלים** עיה"ק ת"ו
יוכל ללמוד גם לאחר החתונה משך זמן חשוב, וכבר ידוע עד כמה הפליגו
רז"ל במעלת לימוד תורה בטהרה, ומה שחושש שהנשואין יפריעו בהתמדת
הלימוד, הרי אין זה תלוי אלא ברצונו, ואם ירצה באמת אזי יצליח בלימוד
תורת הנגלה ותורת החסידות קודם החתונה וגם לאחר החתונה, ויזמין לו
השי"ת שידוך המתאים לפניו בגשמיות וברוחניות גם יחד עד שהענינים אשר
נגדו תעזור לו להפכם לטוב.

בודאי למותר לעוררו על ההכרח הכי גדול לקבוע לימוד בכל יום
בפנימיות התורה אשר בדורנו זה נתגלתה בתורת החסידות, והוא נוסף על
שלשת השיעורים בחומש תהלים ותניא הידועים, ובפרט שנמצא הוא בעיה"ק
ירושלים ת"ו יראה שלם שלימות היראה, אשר אי אפשר לבוא אליי כ"א ע"י
התבוננות בגדולתו ית' הבאה ע"י הלימוד בתורת החסידות וכנראה במוחש,
והשי"ת יצליחו לבשר טוב בכל האמור וכן מהשפענו על חבריו שיחיו לקרבם
לתורה ולמאור שבתורה זוהי תורת החסידות הדרכותי ומנחגי.

בברכה.

ביטול מצות פרו ורבו מטעם עיסוק בלימוד התורה

הת' יעקב גולדשטיין

קבוצה בית משיח - 770

א

הגמ' (קידושין דף כ"ט ע"ב) אומרת "ת"ר ללמוד תורה ולישא אשה ילמוד תורה ואח"כ ישא אשה ואם א"א לו בלא אשה ישא אשה ואח"כ ילמוד תורה. אמר רב יהודה אמר שמואל הלכה נושא אשה ואח"כ ילמוד תורה, ר' יוחנן אמר ריחיים בצווארו ויעסוק בתורה ולא פליגי הא לן והא להו" ועל זה פוסק הרמב"ם (הל' ת"ת פ"א הל' ה') "לעולם ילמוד אדם תורה ואחר כך ישא אשה שאם נשא אשה תחילה אין דעתו פנוי ללמוד, ואם היה יצרו מתגבר עליו עד שנמצא שאין לבו פנוי ישא ואחר כך ילמוד תורה".

מכאן משמע שצריך שני תנאים בשביל לדחות מצות פרו ורבו מטעם לימוד תורה: א. שאם הוא ישא דעתו לא תהיה פנויה. ב. אין לו הרהורים באופן כזה שאין לבו פנוי. אבל (א) אם הוא יכול לישא וגם להיות פנוי, או (ב) שיש לו הרהורים (אע"פ שכאשר ישא אשה לא יהיה דעתו פנוי ללימוד) – בשתי האפשרויות ישא ואח"כ ילמוד.

המקור לשני תנאים האלו הוא מהגמ' הנ"ל, שמהברייתא רואים שאם הוא רק יכול ללמוד תורה או לישא אשה אז אם יש לו הרהורים אומרים לו ישא אשה, ומהמחלוקת של רב יהודה ורבי יוחנן (כפי שנתבאר ברש"י

(1) ועיין ברש"י תוסי' שחולקין על הפירוש של "לך" ו"להו" אבל עכ"פ שניהם מודים לגדר של ההלכה, וכדלחלק.

ותוס' (במקום) רואים שאם יכול הוא ללמוד אפי' כאשר ישא אשה - חייב (כמובן בפשטות) לעשות את שניהם, דהיינו לישא ואח"כ ללמוד.

אבל נראה לומר שיש חילוק בין שני התנאים האלו, שלגבי מי שצריך לישא בגלל שגם אז תהיה דעתו פנוי' - כל זמן שהוא ממשיך ללמוד הוא עובר על מ"ע של פרו ורבו. אבל מי שיש לו הרהור ולכן הוא צריך לישא אשה, אם הוא ממשיך ללמוד ולא נושא הוא לא עובר על מ"ע של פרו ורבו, וכדלקמן.

והביאור בזה: את הלכה זו כותב הרמב"ם (הל' אישות פ' ט"ו הל' ב') בזה"ל "האיש מצווה על פריה ורביה אבל לא האשה ואימתי האיש נתחייב במצוה זו מבין שבע עשרה וכיון שעברו כ' שנה ולא נשא אשה הרי זה עובר ומבטל מ"ע. ואם היה עוסק בתורה וטרוד בה והיה מתירא מלישא אשה כדי שלא יטרח במזונות בעבור אשתו ויבטל מן התורה הרי זה מותר להתאחר **שהעוסק במצוה פטור מן המצוה** וכ"ש **בתלמוד תורה**", ומטעם זה יכולים לומר שמי שעבר על דברי חכמים ולמד עד אחרי גיל עשרים למרות שהיה לו הרהורים לא עבר על מצות פרו ורבו שהרי הוא עדיין למד תורה שהיא מצוה והעוסק במצוה פטור מן המצוה. וזה שאמרו חכמים שאם יש לו הרהורים ישא אשה י"ל שהוא לא מטעם שחששו לביטול מצות פרו ורבו אלא בגלל שרצו שיהיה למוד התורה שלו "בטהרה בלי הרהורים"² [ומכאן רואים החשיבות שנתנו חכמים ללמוד תורה בטהרה שאפילו אם ע"ז יהיה לבו טרוד ולא יהיה הרבה זמן ללמוד - חשוב יותר לימוד מעט תורה בטהרה מלימוד הרבה בהרהורים]. אבל מי שהיה יכול ללמוד וגם לישא כיון שכאן ההיתר של עוסק במצוה פטור מן המצוה לא שייך כלל³, הרי הוא עובר על מ"ע של פרו ורבו.

(2) הערת המערכת: אמנם, אפשר לומר, שמכיון שאינו מחויב ללמוד תורה קודם הנישואין, ולאידך מצות "פרו ורבו" מוטלת עליו כחובה - ע"כ מחויב הוא לישא אשה, שכן איננו "עוסק" במצות ת"ת, ואיננו פטור ממצות "פרו ורבו".

(3) וכחשבר אדה"צ בהלכות ת"ת פ"ג שההיתר של עוסק במצוה הוא רק כאשר ע"י החתונה הוא ידחה המצוה **לגמרי** אבל כאן כיון שגם אז תהי' דעתו פנוי' אין לו שום רשות לדחות הנישואין - וכמו שלא שייך לומר שהוא לא יניח תפילין כיון שהוא עוסק בתורה.

ל'
ו"ע,
אים
היא

יות
,ז'

ב

אמנם כל זה הוא לפי שיטת הרמב"ם, אבל בשו"ע אדה"ז (הל' ת"ת פ"ג הל' א') משמע שיש כאן עוד שני תנאים בהיתר לדחות מצות פרו ורבו וזלה"ק "וכל מי שדעתו וכח זכרונו יפה שיוכל ללמוד ולזכור כל התורה שבעל פה כולה הרי זה לא ישא אשה עד שילמוד תחילה תורה שבע"פ כולה שהן כל ההלכות בטעמיהן בדרך קצרה שהן פי' כל התר"ג מצות בתנאיהן ודקדוקיהן ודקדוקי סופרים. ואח"כ ישא אשה ויעסוק בתורה אח"כ כפי הפנאי שלו בעיון ופלפול כל ימיו כפי כחו. . . ולכן נדחית מפני לימוד זה מצוה רבה של פריה ורביה אף שהיא גדולה מכל המצות, והוא שאין יצרו מתגבר עליו. . . ולא אמרו שמבטלין ומפסיקין מת"ת כדי לקיים מצוה שא"א לעשותה ע"י אחרים כמשי"ת אלא להפסיק לפי שעה וזמן מה שאין בו אלא ביטול מצות העסק ולימוד התורה תמיד אבל לא ביטול מצות ידיעת התורה באר היטב בפירושה שהן ההלכות כולן בטעמיהן בדרך קצרה ולכן בימיהם שהיו לומדים עם הנערים מבן עשר שנים ואילך חמש שנים משנה וחמש שנים תלמוד שהם הטעמים בדרך קצרה אם לא היה נושא כשעברו עליו עשרים שנה היה עובר על מ"ע של תורה פרו ורבו..." עכלה"ק.

מכאן משמע **ארבעה** תנאים בהיתר לדחות מצות פרו ורבו, א. שאם ישא לא יהיה פנוי. ב. שאין לו הרהורים (כנ"ל מהרמב"ם), ועוד שנים: ג. הוא יכול לקיים מצות ידיעת התורה. ד. שאחרי הקיום של מצות ידיעת התורה הוא חייב לישא מיד אף אם הוא עדיין ממשיך בלימוד הפלפול.

מכאן רואים שאדה"ז למד שההיתר לדחות מצות פרו ורבו בגלל לימוד התורה הוא רק מצד מצות ידיעת התורה ולא מצות והגית בו יומם ולילה, והחילוק ביניהם הוא שמצות ידיעת התורה הוא לדעת כל התר"ג מצות בטעמיהם, ומצות "והגית" לא נוגע לידיעה אלא היא מצוה ללמוד תורה בכל עת ובכל שעה, ללא נפק"מ אם הוא כבר יודע את התורה או לא.

לכאורה שני התנאים האלו קשה מאוד להבין: א. מפשטות לשון הרמב"ם ש"כל העוסק במצוה פטור מן המצוה" ואם הוא עוסק בתורה וטרוד בה, משמע שאפילו מי שאינו יכול לקיים מצות ידיעת התורה אלא הוא רק עוסק בתורה - שהיא מצות והגית בו יומם ולילה - יכול ללמוד תחילה ואח"כ תחילה ואח"כ לישא? ב. מהלשון של אדה"ז משמע שדוקא מי "שיוכל ללמוד ולזכור כל התורה שבעל פה כולה" הוא בגדר של קיום מצות ידיעת התורה משא"כ מי שאין לו את התכונות לזכור וללמוד כל התורה כולה הרי הוא לא יכול לקיים מצות ידיעת התורה אלא יש לו מצוה ללמוד תמיד מוהגית בו יומם ולילה, ולכן מדויק אדה"ז לכתוב ההיתר לדחיית מצות פרו ורבו דוקא במי "שיוכל ללמוד ולזכור כל התורה כולה".

ותמוה, שהרי בהל' ת"ת פרק ב' מסביר אדה"ז בסעיף א-ב שהחיוב של מצות ידיעת התורה היא לדעת ולזכור כל התורה כולה כנ"ל, ובסעיף ח-יא מסביר אדה"ז הדרך והסדר למי שלא יוכל לזכור כל התורה כולה וזלה"ק "וגם מי שיודע בעצמו שהוא שכח גדול בטבעו ותולדתו שאף אם יחזור על לימוד פעמים אין מספר לא יזכור כ"א זמן מה ואח"כ ישכח מעט מעט לא יוכל לפטור נפשו מלאו זה דפן תשכח ומצות ושגגתם שנתבאר למעלה כי מצות התורה שוות לכל הנפש מישראל ולא ניתנה תורה כל אחד ואחד בידו שיהיה זה חייב במצוה זו וזה פטור ממנה לגמרי מחמת טבעו ותולדתו אלא כל אחד חייב לזכור ד'ת בלבו כפי יכולתו והשגת כח זכרונו אם מעט ואם הרבה ד'ת, וע"ז אמרו (אבות ספ"ב) לא עליך המלאכה לגמור... ואף שנמצא שלא יוכל ללמוד ולדע כל ימיו רק כדי מה שיוכל לחזור בחודש א' לא יחוש כי לא עליך המלאכה לגמור, ומכאן ברור שכיון שמצוות התורה שוות לכל נפש א"א לומר שמצות ידיעת התורה רק שייך לסוג אנשים מיוחדים שיוכל לזכור כל התורה כולה: ויתירה מזו כיון שלגבי מצות ידיעת התורה אומרים שגדרו הוא "לא עליך המלאכה לגמור" הרי נשמע שגדרו הוא בערך לפי שכל וכח זכרונו של כאו"א, ולכן אפי' מי שלא יוכל לזכור כל

ל'
כח
כו',

א

;

התורה כולה הרי עדיין יש בו חיוב ידיעת התורה לפי היכולת שלו. ומדוע הוא מחויב לישא אשה מיד?

עוד קשה, שבפרק ד' הל' ו' כתב אדה"ז לגבי חסידים הראשונים שהיו מתפללין תשע שעות ביום במקום ללמוד תורה, ומסביר שם שזה מותר דוקא בהם כי הם למדו וזכרו כבר כל התורה כולה וקיים מצות ידיעת התורה אבל במי שעדיין לא למד וזכר כל התורה כולה ועדיין יש לו חיוב במצות ידיעת התורה אין לו רשות לבטל ממנה מטעם עיסוק התפילה וממשיך שם "וגם מי שא"א לו ידיעת כל התורה הרי אמרו שלא עליך המלאכה לגמור" ז"א שגם הוא לא יכול לבטל מלימוד התורה מטעם עיסוק בתפילה, ומכאן משמע שגם הוא נמצא בגדר קיום מצות ידיעת התורה שלכן אין לו רשות לבטל ממנה. ומדוע לגבי נישואין הדבר שונה?

וכן גם קשה על התנאי הב' ממ"ש הרמב"ם (הל' אישות פ' טו הל' ג') "מי שחשקה נפשו בתורה תמיד השוגה בה כבן עזאי ודבק בה כל ימיו ולא נשא אשה אין בידו עון...", והרי כתב אדה"ז כנ"ל שבימיהם היו עוברים על פרו ורבו אם עברו גיל עשרים, ומשמע שאפילו שהם המשיכו בלימוד התורה אחרי גיל עשרים שעברו.

ד

אלא נראה לבאר שמחלוקת זו תלוי' במחלוקת בין הרמב"ם ואדה"ז על עצם הגדר של מצות ידיעת התורה, ובהקדם:

ידועה המחלוקת⁴ בין הרמב"ם והרא"ש רש"י ועוד ראשונים לגבי הגדר של "גמרא" או "תלמוד" האם זה ידיעת ההלכות עם טעמיהם או לימוד ההלכות עם מקורותיהם. הרמב"ם סובר כמו פירוש השני וזה מפורש בהל' ת"ת פ"א הל' יא שכותב הרמב"ם "וחייב לשלש את זמן למידתו שליש

(4) ראה לדוגמא בהתועדויות שנת ה'תשד"מ (שיחת אחש"פ והתועדויות שלאחריו - מוגה) ע' 1623 הערה 20 ושי"י.

התורה שבכתב ושליש בתורה שבע"פ ושליש יבין וישיכל אחרית דבר מראשיתו ויוציא דבר מדבר וידמה דבר לדבר ויבין במדות שהתורה נדרשת בהן עד שידע היאך הוא עיקר המדות והיאך יוציא האסור והמותר וכיוצא בהן מדברים שלמד מפי השמועה. וענין זה הוא הנקרא גמרא ולא מזכיר כאן כלל ענין הטעמים של ההלכות אלא מקורותיהן בתורה.

אבל רש"י והרא"ש סוברים כפירוש הא' שעיקר התלמוד הוא לידע ההלכות עם הטעמים וזה מפורש בכמה מקומות (ברכות מז: וסוטה כה). שמפרש רש"י בד"ה "ולא שמש ת"ח: הוא הגמרא התלויה בסברא שהיו נותנין לדברי המש' טעם והיו מתאספים יחד ועוסקים בכך והיא דוגמת הגמרא שסדרו האמוראים" וכן גם בד"ה "שמורין הלכה מתוך משנתן" קאמר שמבלין עולם בהוראות טעות דכיון דאין יודעין טעמי המשנה פעמין גורמין שמדמים לה דבר שאינו דומה".

ויוצא מזה שלפירוש רש"י א"א לפסוק הלכה בלי לדעת הטעמים שיש בהם, ודלא כהרמב"ם הסובר שאין זה עיקר התלמוד ואינו מעכב, ולכן "הלך הרמב"ם לשיטתו שחיבר ספרו משנה תורה בלי נתינת טעמים להלכות כלל ועשאו להורות מתוכו לבדן כמ"ש בהקדמתו שם 'שלא יצטרך אדם לחיבור אחר בעולם'..."⁵ (וראה השגת הראב"ד שם בהקדמת הרמב"ם ליד-החזקה).

ובתשובות הרא"ש כלל ל"א סימן ט' כתב ג"כ כרש"י, וז"ל בסיום תשובתו "וכן טועים כל המורים הוראות מתוך דברי הרמב"ם ז"ל ואינן בקיאים בגמרא, לידע מהיכן הוציא דבריו, טועין להתיר האסור ולאסור את המותר. כי לא עשה כשאר המחברים, שהביאו ראיות לדבריהם והראו על המקומות היכן דבריהם בגמרא, ומתוך זה יכול לעמוד על העיקר ועל האמת. אבל הוא כתב ספרו כמתנבא מפי הגבורה, בלא טעם ובלא ראיה, וכל הקורא בו סבור שמבין בו ואינו כן, שאם אינו בקי בגמרא, אין מבין דבר לאשורו ולאמתו, ויכשל בדין ובהוראה. לכך לא יסמוך אדם על

(5) לה"ק של אדה"ז בקו"א הלי' ת"ת פ"ג

נו
הם
ילוי
לידי
זצל
ה'

קריאתו בספרו לדון ולהורות, אם לא שימצא ראייה בגמרא. וכן שמעתי מפי אדם גדול בברצילונה, שהיה בקי בתלתא סדרי, ואמר: תמהתי על בני אדם שלא למדו גמרא וקורין בספרי הרמב"ם ז"ל ומורים ודנים מתוך ספריו וסבורין שיכירו בהם. כי אמר: אני מכיר בעצמי, כי בג' סדרים שלמדתי, אני מבין כשאני קורא בספריו, אבל בספריו בהלכות קדשים וזרעים, אינני מבין בהם כלום, וידעתי שכך הוא להם בכל ספריו. נאום הכותב, אשר בן ה"ר יחיאל זצ"ל.

והנה, אדה"ז פוסק כפי שיטת רש"י והרא"ש כמפורש בהל' ת"ת של אדה"ז פ"ב הל' א' "...ושליש בתלמוד המבאר טעמי ההלכות שבמשניות וברייתות ומימרות האמוראים ובזמן הזה גם בספרי הפוסקים הראשונים המבארים טעמי ההלכות פסוקות שפסקו הטור וש"ע כמו הרא"ש וב"י כי אם אינו יודע טעמי ההלכות אינו מבין גופי ההלכות לאשורן על בורין ונקרא בוד ולכן יש אוסרין להורות אפי' לעצמו מתוך הלכות פסוקים בלי טעמים שלמד ולפיכך אינו רשאי להתאחר מללמוד הטעמים עד שיגמור ללמוד כל ההלכות פסוקות...", ולכן חיבר אדה"ז השו"ע שלו עם טעמי ההלכות.

ה

ועפ"ז יש לבאר המחלוקת גם אצלנו, לפי הרמב"ם שסובר שעיקר התלמוד הוא לידע המקורות "ולהבין דבר מתוך דבר" ע"י עיון ופלפול בעומקי ההלכות נמצא שמצות ידיעת הלימוד התורה אין לו סוף וקץ⁶ ולכן אין שום גדר ושעור למצות ידיעת התורה וכל אחד צריך לעשות כפי יכולתו וזה נקרא בשבילו מצות ידיעת התורה, ולכן פוסק הרמב"ם שגם אם הוא לומד תורה "סתם" (ולא לשם קיום מצות ידיעת התורה) יכול לדחות מצות פרו ורבו - בלי להזכיר שום שיעור בלימוד הזה - כי זה תלוי

(6) וכנראה במוחש שאפשר לפלפל א"ס לגבי מקור הדינים ולהבין דבר מתוך דבר, ועיין בקו"א שם שאדה"ז מדגיש זה במפורש.

בכא"א, וע"כ כאו"א יכול לעשות כבן עזאי וללמוד תורה כל החיים כי הוא תמיד נמצא מקיים מצות ידיעת התורה שדוחה מצות פרו ורבו.

אבל לשיטת אדה"ז - שפוסק כפי רש"י והרא"ש כנ"ל - שעיקר התלמוד הוא ידיעת ההלכות וטעמיהן נמצא שמצות ידיעת התורה, יש לה סוף וקץ והוא אחרי ידיעת ההלכות בטעמיהן, ולכן לא מזכיר אדה"ז מה שעשה בן עזאי ופוסק שבימיהן בגיל עשרים אם לא נשאו עברו על מ"ע פרו ורבו כיון שהם כבר קיימו מצות ידיעת התורה, וכן הוא בכא"א אחרי שהוא מקיים מצות ידיעת התורה בידיעת ההלכות בטעמיהם הרי הוא חייב לקיים מצות פרו ורבו ולא יכול לעשות כבן עזאי.⁷

1

אלא שעדיין נשאר קושיא הב' כנ"ל שנראה שיש סתירה בשיטת אדה"ז בענין מי שהוא שלא יכול ללמוד ולזכור כל ההלכות בטעמיהם, האם הוא נכלל בקיום מצות ידיעת התורה.

וזה יש לבאר בשני אופנים: א. שבאמת הם נכללים במצות ידיעת התורה וגם להם יש היתר ללמוד למעלה מגיל עשרים. ב. שהם לא בכלל מצות ידיעת התורה וחייבים לישא קודם גיל עשרים.

והביאור בזה לפי אופן הא': מזה "שמצוות התורה שוות לכל נפש מישאל" א"א לומר כלל שמצות ידיעת התורה היא רק לאנשי סגולה שיכול לזכור כל ההלכות בטעמיהן, ולכן כל זמן שמישהו עסוק בתורה הוא מקיים מצות ידיעת התורה כפי שנדרש מערכו וכמ"ש לא עליך המלאכה לגמור, וזה שכתב אדה"ז היתר דחיית קיום מצות פרו ורבו דוקא במי

(7) ואין לומר שבאמת הרמב"ם מסכים עם אדה"ז בגדר מצות ידיעת התורה ורק חולק על זה שעיקר התלמוד הוא הפלפול, כי (א) הרי בפשטות אין שום סברא לחלק ביניהם וגם (ב) הרי לימוד זה שת"ת דוחק מצות פרו ורבו הוא בקידושין (כנ"ל) ששם דן על מקור מצות ידיעת התורה ולא מזכיר כלל מצות והגית בו יומם ולילה, ומזה משמע שרק מצות ידיעת התורה דוחה מצות פרו ורבו ולכן מוכרח שחולקים על הגדר של מצות ידיעת התורה.

ר'
(ס'
זה
ם

שיכול לזכור כל ההלכות עם טעמיהם, י"ל: (א) הוא בא לומר שעליו יש **חיוב** ללמוד כל התורה עם טעמיהם קודם שישא משא"כ במי שלא יכול ללמוד ולזכור הכל כיון **שבשבילו** אין למצוה זו קץ - וכל מה שהוא לומד הוא בגדר מצות ידיעת התורה "הלכך אין לו ליבטל ממ"ע דפרו ורבו בשבילה אלא יש לו לקיים מצוה זו תחילה" ואח"כ יעסוק כל ימיו כפי היכולת שלו. אבל זה רק עצת חכמים ומצד הדין הוא יכול לדחות מצות פרו ורבו ע"י שהוא עסוק בתורה, אבל לא חייב, או (ב) שאדה"ז לא בא לומר שיש **חיוב** (מצד הדין) - למי שיכול - ללמוד כל התורה לפני שישא, אלא שעצת חכמים היא שהוא ילמד תחילה ואח"כ ישא אבל אם הוא נשא תחילה לא נקרא שהוא ביטל מצות ידיעת התורה כי גם לגביו נאמר לא עליך המלאכה לגמור⁸ [עיין שם פ"ג סעיף ב' שמשמע משם כנ"ל אבל אולי יש לחלק וצ"ע] אבל לגבי מי שלא יכול לגמור כל התורה עצת חכמים היא אדרבה לישא, ואח"כ ללמוד וכסברא הנ"ל.

[ואולי יש לומר שחילוק זה גופא תלוי בגדר מצות ידיעת התורה אצל מי שלא יכול ללמוד הכל, האם הוא מקיים מצות ידיעת התורה כל זמן שהוא לומד או שגם אצלו מצות ידיעת התורה היא ללמוד ולזכור כל מה שהוא יכול ולכן הוא לא מקיים מצות ידיעת התורה עד שהוא למד כל מה שהוא יכול (וכן יש גם לדון בשיטת הרמב"ם, ואכמ"ל), והנ"מ מזה הוא שאם יש **חיוב** - על מי שיכול - ללמוד כל התורה לפני שישא אז לפי אופן הב' שהוא רק מקיים מצות ידיעת התורה כשגומר - אז גם אצל מי שלא יכול ללמוד הכל יהיה לו **חיוב** ללמוד לפי יכולתו קודם שישא ולא כנ"ל - אבל לפי אופן הא' כיון שהוא מקיים מצות ידיעת התורה כל רגע "הלכך אין לו ליבטל ממ"ע דפרו ורבו..." ועצ"ע].

(8) עיין בקו"א שם שאדה"ז מזכיר הסברא הזאת לגבי שיטת הרמב"ם וכמובן שגם כאן אפשר להשתמש בסברא זו.

הביאור באופן הב' הוא שאדה"ז מתכוון למעט כל מי שלא יוכל ללמוד כל התורה שהוא חייב לישא קודם גיל עשרים ואם הוא לא ישא הוא ביטל מ"ע של פרו ורבו - והביאור בזה הוא: שבאמת מצות ידיעת התורה שייכת רק לאלו שיכולים ללמוד ולזכור כל התורה, ומי שאין לו הכשרונות לכך אין לו את מצות ידיעת התורה אלא יש עליו רק חיוב של "והגית בו יומם ולילה", וזה שאמר אדה"ז "מצות התורה שוות לכל נפש" אין כוונתו לומר שכאנ"א מישאל יש חיוב בכל מצות התורה שזה בודאי אינו ולדוגמא בדין אונס וחרש שוטה וקטן שאמנם שהם בודאי בכלל שם ישראל והם פטורים מהמצוות. וכן הוא בניד"ד דמי שלא יכול ללמוד ולזכור כל התורה הרי הוא כמו אונס והוא פטור מחיוב מצות ידיעת התורה.

ועד"ז כתב אדה"ז עצמו בפ"ג סעיף ד' לגבי מי שלא יכול ללמוד אפי' טעמי ההלכות למעשה שהוא נקרא בור ולא צריך לעשות לימודו קבע ומלאכתו ארעי אנ"כ עושה במדת חסידות ואהבת התורה אבל מן הדין יוצא ידי חובתו בקביעות עתים לת"ת לקיים מה שכתוב "והגית בו יומם ולילה..." ומזה משמע שהוא פטור ממצות ידיעת התורה ועל דרך אונס רחמנא פטרי

- אלא שבזה גופא יש לדייק אדרבה - מזה שאדה"ז כתב דין זה דוקא במי שלא יכול ללמוד אפי' טעמי ההלכות למעשה משמע שמי שכן יכול אבל אינו יכול ללמוד את כל ההלכות - שהוא חייב גם במצות ידיעת התורה, אבל צ"ע כי שם גופא התחלת ההלכה אמר אדה"ז "וכל זה בת"ח שלמד או שדעתו יפה... ויוכל להיות ת"ח ללמוד כל התורה כולה..." שמשמע שהוא כולל בדין בור ואונס כל מי שלא יכול ללמוד כל התורה, וצ"ע ואבקש מהקורא להעיר על זה -

אלא כוונת אדה"ז הוא שאין לומר ח"ו שכיון שמאוד קשה לי לזכור מה שלמד לכן אני פטור ממצות פן ישכח... שכיון שזה ביכלתו הוא צריך לעשות כל מה שהוא יכול שלא ישכח הלימוד שלו, משא"כ כאן מדובר שאין לו כלל את היכולת ללמוד כל התורה ולכן הוא נקרא אונס.

ובמה שכתב (בפ"ד הל' ו') שגם מי שלא יכול ללמוד כל התורה לא יכול לבטל ממנה ולהתפלל תשע שעות ביום עדיין קשה לפי הנ"ל. ולהעיר שהמילים "וגם מי שא"א לו ידיעת התורה..." שם נמצאים בסוגריים ואולי הכוונה בזה הוא שעליו אין חיוב אלא עצה ועצ"ע.

ולסיכום יוצא שאין ברור משר"ע אדה"ז האם יש מצות ידיעת התורה למי שלא יכול ללמוד הכל - ויש משמעות מלשונו לשני הצדדים - וכמו שסיים רב מרדכי אשכנזי בספרו על הל' ת"ת שכל הנ"ל צ"ע.

ח

ולענין מעשה יש ללמוד זכות על זה שנוהגים היום בישיבות ללמוד ואח"כ ישא שבאמת רובו ככולו מאלו שנמצאים בישיבה אם שמו כל הכחות שלהם ללמוד ולזכור לפחות פרטי תרי"ג המצוות וטעמיהם - יצליחו. ולכן לכא' לפי כל הפירושים הם צריכים ללמוד ואח"כ ישא, ואולי גם י"ל שיש דין אנוס על לישא קודם עשרים ואפי' אחרי עשרים לפעמים ואכמ"ל, וצ"ע.

ויש גם להעיר שלצערנו אפילו אלו שיכולים ללמוד כל התורה כולה והם בכלל גדר מצות ידיעת התורה היום יותר מעולם, יש בעיה עם הרהורים ר"ל, ולכן לפי כל הדעות צריך לישא קודם שילמד אלא ש"ל שיש דין אנוס לישא קודם עשרים כנ"ל.

והעיקר שכבר יתגלה כ"ק אד"ש מלך המשיח "ומלאה הארץ דעה את ה' כמים לים מכסים" בגאולה האמיתית והשלימה בקרוב ממש.

ב
מ]
אמ
ע"כ
תכ
ח

How the Rebbe told me to marry young

Regarding the newly aroused fervor in marrying young, something which has benefits on many grounds, I simply wanted to add an amazing story that occurred with me, and how the Rebbe directed me to marry young and break the system after Gimel Tamuz. I know it is a private matter and in general I would not make public. I however felt “Keyhuda Veod Lekra” that publicizing the story may help others take the proper initiative that Rabbanei Chabad have requested, based on the Rebbe’s stated opinion and the clear rulings in Shulchan Aruch.

After having finished Shiur Gimel in a prominent Chabad Yeshivah I decided to spend my next year learning Semicha in 770. I turned 21 that year. I was learning assiduously in 770 in the process of doing Semicha and spent my time learning day and night. At that time I began writing Pilpulim in Halacha which were subsequently published in the bi-weekly Kovetzim. One week I had published a deep Halachic Pilpul in regards to the Marriage age and if in truth there is any allowance to delay marriage past the age of 20. The conclusion of the lengthy discussion made evident that there is no longer a clear Halachic allowance to delay marriage past 20. Prior to sending the surprising and controversial matter to be published I discussed the Pilpul and its conclusion with a few Rabbanei Anash and Roshei Yeshivas. They agreed with my conclusion but stated that if one is not mature enough [or the system denies him the ability to be ready for marriage] then he is Onus and hence Halachilcy exempt. With these words I concluded the Pilpul.

Very shortly after the Pilpul was published I sat down to write a weekly Duch to the Rebbe about my Friday Mitzvaim route. I placed the letter in Igros Kodesh and randomly opened to a page. [See appendix 1 below] On that page I noticed a letter which the Rebbe wrote to a Bochur urging him to begin his quest for Shiduchim and how the matter is relevant to him for both physical and spiritual reasons. I did not give much attention to the letter as I was not mentally prepared for Shiduchim at that point, and mainly because I wrote nothing about that subject. Surprisingly enough that night one of my Chavrusas told me that someone asked him about me for a possible Shidduch. I of course refused and told him its out of the question. I then remembered however how that same night I opened to a letter in which the Rebbe gave a Bochur a clear directive to begin Shiduchim. Nu! In the end of the day perhaps it was just a load of coincidences and I brushed it off my mind. The Shadchan however did not, and continued to approach me throughout the week about the issue.

After deep deliberation, and discussion with my Mashpia, I decided to sit down and write a letter to the Rebbe about the entire issue. The question was very simple: Should I begin Shiduchim or not? The main issue was my age and the fact that I was in the midst of Semicha and had a brilliant future of learning ahead of me. At that point starting shiduchim freshly after turning 21 was not very popular, to say the least, for a good Chassidisher Bochur.

The answer I opened to in Igros Kodesh [See appendix 2] will remain with me the rest of my life.

The Rebbe stated clearly and unequivocally: **“I already wrote to you once about this topic, your are to begin to seek a Shidduch immediately as this matter pertains to your physical and spiritual wellbeing.”**

I, obviously was in a state of shock not having expected anything of the sort. I proceeded to discuss the matter in depth with my Mashpia, who I must admit was not most enthusiastic about the idea of writing in Igros Kodesh. Nevertheless in this case it was clear as day that the Rebbe has given me instructions and he told me as whatever his opinion may be “Ein Acharei Divrei Hamelech Klum”. I was then advised to proceed to discuss the matter with the Hanhalah of the Yeshivah, 770, and follow based on their advice. The majority opinion in the Hanhalah was to follow through with the Rebbes instructions as I opened to, while minority claimed I am too young and it is out of question. I made a decision based on the majority opinion in Hanhala and decided to write my decision into the Rebbe and place it into Igros Kodesh. In the letter I also wrote that there was one opinion amongst the Hanhala which claimed that I was too young and disagreed with my decision.

The letter I opened too [see appendix 3] was as clear as day in regards to encouraging me to marry young and negating the opinion which put it down. The Rebbe stated “If only it should be that also the Ashkenazim would marry at a very young age as do the Sefaradim”.

Rabbi Y.G.

Magid Shiur Yeshivas Beis Menachem

Appendix 1: 1st letter [Igros Hakodesh 12]

אגרות קודש (ד'קמ)

שכ

ד'קמ

בי"ה, כ"ח שבט, תשט"ז
ברוקלין.

שלום וברכה!

... במ"ש שבזמן האחרון אינו רואה הצלחה בעבודת הפעילים. –
בטח חלק מזה הוא מתחבולות היצר המשתדל לבלבלו מעבודתו, וחלק מפני
שהורגל בעבודה זו ובמילא נתיישן התענוג, שזהו מחליש המרץ. וכבר מלתם
אמורה בכ"מ, והנקודה היא במרז"ל הידוע, בכל יום יהיו בעיניך חדשים.

ובמ"ש אודות ענייניו הוא, שמחליט החלטות ואין יוצאות לפועל כו'
ואינו יודע מה עליו לעשות. הנה זה כמה פעמים כתבתי לו, שעליו לעסוק
במרץ הדרוש בחיפוש שידוך מתאים בשבילו, וזהו נוגע לכל ענייניו, וכחוראת
רז"ל, כל חשרוי בלא אשה וכו' ועבודתו בתוך הפעילים בכלל זה. ויה"ר
שעכ"פ עתה ישתדל בזה, ע"י ידידים ומכירים ובני משפחתו, והשי"ת
יצליחו ...

ד'קמא

בי"ה, כ"ח שבט, תשט"ז
ברוקלין.

הרה"ג ווי"ח אי"א נ"י מלאכתו מלאכת שמים
מו"ה חיים ארי' שי

שלום וברכה!

מאשר הנני קבלת הפ"נ שלו בשבילו ובשביל ב"ב שיחיו ובעת רצון
יקראוהו על הציון הקי' של כ"ק מו"ח אדמו"ר זצוקללה"ה נבג"מ זי"ע, ויה"ר
שיוכל לבשר טוב בהאמור שם.

בודאי למותר לעוררו על דרישת השעה אשר כאו"א ובפרט מי שהשגחה

ד'קמא

מו"ה חיים ארי' : כהנא, יפו.

Appendix 2: 2nd letter [Igros Hakodesh 14]

רנט אדמו"ר שליט"א

די חנוכה טעג א אפלערנונג, אז יעדער טאג דארף מען צוגעבען נאך א ליכטעלע און אז די ליכטעלע דארפמען אנצינדען אפילו ווען אין גאס ווערט פיינסטער און אויב פארן צוגיין אנצינדען זאגט מען אלקינז מלך העולם, אז השם יתברך איז אונזער גיט און ער איז דער מלך און אנפירער פון דער גאנצער וועלט איז מען מצליח צו מאכען אלץ מער ליכט און ליכטיקייט, ויהי רצון אז איר זאלט דאס טאן מיט גוטען געזונט און א פרייליכער הארץ ולאריכות ימים ושנים טובות.

מיט גרוס למרת קאווען און צו אייער זון ווען איר שרייבט צו עס.

בברכה.

הייט

בי"ה, ט' טבת, תשי"ז
ברוקלין.

שלום וברכה!

מאשר הנני קבלת שני מכתביו ואתחיל במאי דסליק בשאלתו בהנוגע למצבו הרוחני – כמדומה כבר כתבתי ולא פעם אשר צריך להשתדל במרץ מתאים להחשיבות בענין שידוך, ומוכן שצריכה להיות קביעות עתים בלימוד בתורת הנגלה ובתורת החסידות, ובמצבו לדעתי גם בכמות צ"ל הלימוד בתורת החסידות יתר על הלימוד בנגלה ופשיטא שזהו נוסף על שלשת השיעורים בחומש תהלים ותניא הידועים השווים לכל נפש ובפרט להשייכים לכ"ק מו"ח אדמו"ר ולחב"ד בכלל ...

כנראה מהידיעות שקבלתי במשך השבועות האחרונים לא ניצלו התזוזה במצב הרוחני והתעוררות נקודת הלב של כמה מבני ישראל לקרבם יותר לתורה ומצותי בפועל, ומבהיל המצב שכו"כ הזדמנויות היו במשך שנים האחרונות ואין החרדים לדבר ה' מנצלים אותם ולא רק שאין מנצלים אותם במילואם אלא שאפילו קרוב לזה ג"כ לא, ולצערי הכי גדול גם מצעירי אגו"ח אנ"ש וחב"ד וביותר הצעירים שצריכים להיות בעלי מרץ ובעלי פועל

הייט

התעוררות נקודת הלב: לאחר הנסים והנצחין ב"מבצע סיני". דאח לעיל אגרת ד'תתצ.
ובהנשמך בהערות שם. לקמן ה'לד. ה'שב.

Appendix 3: 3rd letter-Igros Hakodesh 20

קעה אדמו"ר שליט"א

ענין שמזלזלין בו, החמיר והוסיף בגדר וגזירות דוקא בענין זה. זאת אומרת, שכשרואים שישנו חוג בו נמצאת פרצה בענין מסויים, שלכאורה יש חשש כנ"ל שבאם יקפידו עליהם בענין זה ירחיקום בכלל או ידחפום לענינים גרועים עוד יותר, ההוראה היא לעשות דוקא בהיפך, לזרזם ולהחמיר עליהם דוקא בענין הפרוץ, וק"ל.

ב) בנוגע להסברה לצעירים וצעירות בגיל הבגרות בנוגע לנושא ובעיות הקשורות ביצר וחיי המין, קשה לקבוע עמדה מסויימת בהאמור שהרי למרות מאמר רו"ל בהפסוק שמצטטו במכתבו דאגה בלב (הנוער) – ישיחנה לאחרים, הרי נראה שבאותו השטח אמרו חכמינו ז"ל אבר קטן יש לו לאדם מרעיבו שבע משביעו רעב, שלכאורה בגדר משביעו הוא גם שיחה ע"ד האמור, פרט באם השיחה מתנהלת ממומחה הכי מצוין למנוע בטויים ואסוסיאציות מסוימות. וכפי שראיתי בכמה מקומות המוצא המתאים הוא שבהתיעצות המורים במקום יקבעו ההנהגה ואופן שיחה עם תלמיד פלוני (או תלמידה פלונית) ולכל היותר יצרפו ב' או ג' מהם המתאימים זה לזה, כמובן בכל אופן נערים לחד ונערות לחד [אבל לא בפרסום כפי שנוהגים בכמה מקומות]. וגם אז צע"ג להזהר מלהכשיל ומלהכשל בהאיסור (מה"ת, ועכ"פ מדרבנן) דאל יביא לידי הרהור כו' (שו"ע אה"ע סכ"ג, ס"ג וראה תניא פי"א).

וכאן עלי להביע צערי העמוק זה מכמה שנים שכשהתחילה העלי בהמונים של אחינו בני ישראל הספרדים לאה"ק ת"ו, מצאו "לנכון" להגביר גיל הנשואין בהיפך ממה שנהגו בהן בארצות משם באו. ואם כשיצאה גזירה האמורה בספק הי' מה גדול, השכר או ההפסד, הנה התוצאות המרות שהביאה גזירה זו משך שנים אלו בעוה"ר ולצערנו הרב הוכיחו על ההיזק הכי גדול בזה. פשוט שאין כוונתי לצעוק על העבר, אלא שמזמן לזמן מתחדשות סברות בשטח האמור, אם להוריד הגיל או להגביר, ודעתי בהחלט מובנה מהאמור, והלואי שגם האשכנזים היו מתרגלים לנשואין בגיל הכי רך, וכדברי רב חסדא (קדושין כט, ב).

ובהמצאנו בערב ימי הפורים, עת שהיה ונהפוך הוא, יהי רצון שכל הענינים המבלבלים והשליליים יהפכו לאורה ושמחה וששון ויקר כפשוטם וכמשמעם על פי דרשת רבותינו ז"ל: אורה זו תורה וכו'.

בכבוד ובברכת חג פורים שמח.

גיל הנשואין: ראה גם לעיל חייח אגרת ר'תתקסז.

B”H, The Sacred Day of the Third of Tammuz

To the Heads and Leaders of the Congregations of *Anash* throughout the world, ה”ו,

Peace and Blessings:

In reply to the question asked by so many: is it worthwhile and proper to encourage and promote that *Talmidei HaTmimim* get married at an earlier age?

The Rebbe’s opinion on this matter is well known. We shall cite several lines from the Rebbe’s letters, which are printed in his *Igros Kodesh*:

“I must register here my profound distress regarding the fact that for many years, beginning with the emigration of our brethren, the *Sefardim*, to *Eretz Yisrael*, they found it appropriate to raise the age of marriage. This is in opposition to the custom that prevailed in the countries from which they hailed. If at the time of this decree there were doubts as to what would be greater, the benefits or the losses, unfortunately, the distressing and bitter results that have ensued because of this decree have more than amply demonstrated the tremendous damage and destruction that have resulted from this. Obviously, my intent is not to lament the past. Rather, as from time to time this issue comes to the fore with various opinions rendered as to whether to decrease the age of marriage or increase it, one can

most clearly understand from the above my opinion regarding this matter. Would only that the *Ashkenazim* as well begin getting used to this concept of marriage at a very tender age, in keeping with the words of Rav Chisda (*Kiddushin* 29b).” (*Igros Kodesh*, Vol. 20, p. 175)

We hereby cite the content of an additional letter, in which the Rebbe clearly and emphatically writes about the quality of studying Torah in purity following marriage, and his unequivocal opinion about advancing the age of marriage:

“In reply to your letter of some time back – which was delayed in transit – in which you write that the custom in your family is to try and fulfill the saying of our Sages, “One should marry at the age of eighteen.” Since you have already passed this age, suggestions are being made to you with regard to marriage. You, however, are not sure whether you should act upon these suggestions since you desire to study Torah in tranquility for a period of time.

In my opinion, it would be proper for you to interest yourself in a *shidduch*. Surely, according to the prevailing conditions in *Yerushalayim*, you will be able to continue learning after your wedding for quite a lengthy period of time. It is already well known how praiseworthy our Sages, of blessed memory, considered studying Torah in spiritual purity. With regard to your apprehension that getting married will interfere with your assiduous study of Torah: This depends entirely on your degree of desire. If you will truly desire to continue to learn, then you will be successful in your Torah study, both in *Toras HaNigleh*, as well as in *Toras HaChassidus*, both before and after your wedding. ... (*Igros Kodesh*, Vol. 23, pp. 221-222)

Much to our distress, during the last years a situation has arisen among *Talmidei HaTemimim*, that after the well known stages of *Yeshiva*, a portion of them do not return to the *Yeshiva* confines in the period preceding their engagement and marriage; they do not properly order their lives as befits their preparation to getting

Chabad Info

15

גילוי דעת רבנים ומשפיעים - בעניין גיל השידוכים

married and building a Jewish home, with G-d's help. Surely, advancing the age of marriage and their interesting themselves in *shidduchim* at an earlier time than is the prevailing custom, will assist in bringing about that the character of their homes will be – as in the Rebbe's blessing – “to build their homes on the foundations of Torah and *mitzvos*, as they are illumined by the Luminary of Torah, that being *Toras HaChassidus*.”

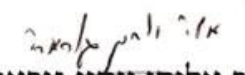
Even if in past years there was no rush to marry at this earlier age, this was because they were immersed in Torah and Divine service. However, in light of the situation mentioned above, surely there is no room for delaying the time of marriage without a valid spiritual reason.

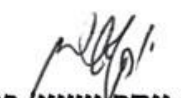
When our above G-dly endeavor will meet with success, we will surely witness a positive change in our new Jewish homes that are being established, as well as in our communities as a whole.

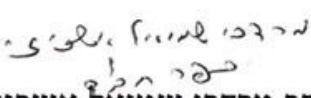
With abundant blessings,

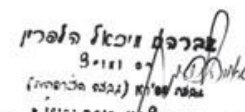
Chabad Info

הרב אליהו יוחנן גורארי
 רב העיר חולון
 וחבר בית דין רבני חב"ד באה"ק

הרב יוסף ישעי ברוין
 מו"א וחבר הבד"צ
 דשכונת קראון הייטס

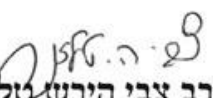

הרב מרדכי שמואל אשכנזי
 מו"א דכפר חב"ד
 וחבר בית דין רבני חב"ד באה"ק

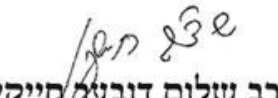

הרב אברהם מיכאל הלפרין
 רב ומו"צ גבעה הצרפתית
 וחבר בית דין רבני חב"ד באה"ק

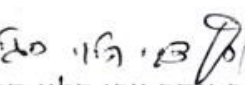

הרב משה הרצל
 רב העיר קרית גת
 ראש ישיבת תורת"ל קרית גת

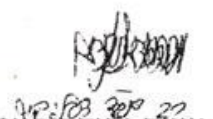

הרב מנחם מענדל גלובסקי
 מו"א דקהילת חב"ד רחובות
 וסגן מזכיר בית דין רבני חב"ד באה"ק

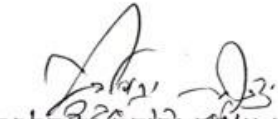

הרב ברוך בועז יורקוביץ
 רב ומו"א דשיכון חב"ד בלוד
 08-9256070, 054-7977042

הרב צבי הירש טלזנר
 דיין, ק"ק חב"ד ליובאוויטש
 מלבורן, אוסטרליה

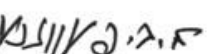

הרב שלום דובעל חייקין
 רב דאנ"ש קליבלנד, אוהיו
 וחבר ועד רבני ליובאוויטש הכללי בארה"ב

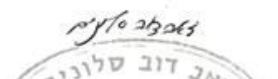

הרב יוסף צבי הלוי סגל
 ראש כולל צמח צדק ירושלים

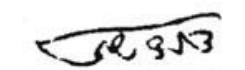

הרב משה יהודה לייב לנדא
 רב אב"ד דבני ברק

הרב יצחק יהודה ירוסלבסקי
 מו"א דנחלת הר חב"ד
 ומזכיר בית דין רבני חב"ד באה"ק

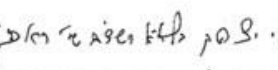

הרב יקותיאל פרקש
 מו"צ בירושלים

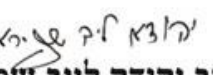

הרב אברהם ברוך פוזנר
 רב אנ"ש בפריז וסגן אב"ד
 ועד רבני ליובאוויטש צרפת

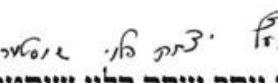

הרב זאב דוב סלונים
 רב מרכז העיר ירושלים עיה"ק
 וחבר בית דין רבני חב"ד באה"ק

הרב דוד שוחט
 מרא דאתרא דק"ק ליובאוויטש טורונטו
 נשיא ועד הרבנים טורונטו
 וחבר ועד רבני ליובאוויטש הכללי בארה"ב

הרב אהרן יעקב שווי
 מו"א וחבר הבד"צ
 דשכונת קראון הייטס

הרב לוי יצחק ראסקין
 דיין קהילת ליובאוויטש לונדון

הרב יהודה לייב שפירא
 רב דאנ"ש וראש ישיבה גדולה מיאמי
 וחבר ועד רבני ליובאוויטש הכללי בארה"ב

הרב יוסף יצחק הלוי שוסטרמן
 רב בלוס-אנג'לס
 וחבר ועד רבני ליובאוויטש הכללי בארה"ב

Chabad Info

(* לפי סדר הא"ב

The Rabbonim Letter is signed by :

Rabbi Mordechai Ashkenazi

Chief Rabbi of Kfar Chabad, and member of Vaad Rabbonei Anash in Israel

Rabbi Yosef Yeshaya Braun

Mara D'asra and Member of the Crown Heights Beis Din

Rabbi Eliyahu Yochanan Gurarie

Chief Rabbi of Chulon, and member of Vaad Rabbonei Anash in Israel

Rabbi Mendel Gluckowsky

Rabbi of Anash in Rechovot, and member of Vaad Rabbonei Anash in Israel

Rabbi Moshe Havlin

Chief Rabbi and Rosh Yeshiva of Kiryat Gat

Rabbi Avraham Michael Halperin

Chief Rabbi of the French Hill in Jerusalem, and member of Vaad Rabbonei Anash in Israel

Rabbi Sholom Ber Chaikin

Rabbi of Anash in Cleveland, and member of Vaad Rabbonei Lubavitch

Rabbi Tzvi Hirsch Telsner

Rabbi of Anash in Melbourne, Australia

Rabbi Boruch Boaz Yurkowitz

Rabbi of Anash in Lod

Rabbi Yitzchak Yehuda Yeruslavsky

Rabbi of Anash in Nachlas Har Chabad

Rabbi Moshe Landau

Chief Rabbi of Bnei Brak

Rabbi Zeev Dov Slonim

Chief Rabbi of the center of Jerusalem, and member of Vaad Rabbonei Anash in Israel

Rabbi Avraham Boruch Pewzner

Rabbi of Anash in Paris and member of Vaad Rabbonei Lubavitch in France

Rabbi Yekusiel Farkash

Rov of Jerusalem

Rabbi Levi Yitzchak Raskin

Rabbi of Anash in London

Rabbi Aharon Yaakov Schwei

Mara D'asra and Member of the Crown Heights Beis Din

Rabbi Dovid Schochet

Rabbi of Anash in Toronto, and member of Vaad Rabbonei Lubavitch

Rabbi Yosef Shusterman

Rabbi of Anash in California, and member of Vaad Rabbonei Lubavitch

Rabbi Leibel Schapiro

Rabbi of Anash in Florida, Rosh Yeshiva of Miami and member of Vaad Rabbonei Lubavitch

B”H

The Pressing Contemporary Necessity:

Bochurim to Marry at an Earlier Age

To the Community of *Anash*, *Chassidei Chabad*, *Sheyichyu*
Greetings and Blessings!

The following letter is appended to the call of the *Rabbonim* of *Anash shlita* throughout the world. Its purpose is to rouse each and every one of us to confront the reality facing us all in present times, unshackling ourselves from certain secular perspectives, and being faithful to the sentiments, outlooks and attitudes, that are based on the foundations of Torah, Chassidus and the directives of the Rebbe, *Nassi Doreinu*.

During the last several decades the idea of delaying the time of marriage has widely taken root – that a *bochur* needs to be at least 23-24 years old before he marries and establishes a Jewish home.

∞ The Age of Marriage According to the Torah

This idea is inherently flawed. The *Mishnah* (*Avos* 5:22) clearly states: **“One should marry at the age of eighteen.”** The *Gemara* (*Kiddushin* 29b) states: **“Until the age of twenty, G-d sits and eagerly awaits the time the person will marry a wife. From that time on, if he has yet to marry, G-d says, ‘tipach atzmosav,’ [i.e., ‘Let him fend for himself’].”**

An unambiguous ruling in *Shulchan Aruch* (*Even HaEzer* 1:3) declares: **“It is a *mitzvah* for every person to marry a woman at the**

Chabad Info

age of eighteen ...in no event should he pass twenty without getting married. He who has passed this age and does not desire to marry is forced by *Bes Din* to marry, in order to fulfill the *mitzvah* of “Be fruitful and multiply.” However, if the person occupies himself in Torah study, doing so assiduously, and fears to get married for he will then be preoccupied in earning a living and thereby desist from learning Torah, he may tarry ... providing that his [evil] inclination does not get the better of him.”

Getting married at an earlier age guarantees spiritual purity and sanctity and avoids many untoward matters. The *Gemara* in *Kiddushin* (*ibid*) cites the words of R. Chisda, who stated that his superiority over his friends stemmed from his getting married at sixteen. Moreover, he further stated, that had he gotten married at fourteen, he would have been able to say to the *Satan*, “**An arrow in your eye,**” i.e., that he would have had absolutely no fear of the *Yetzer HaRah*.

The Rebbe writes (*Igros Kodesh*, Vol. 20, p. 175): “**One can more clearly understand my opinion regarding this matter ... Would only that *Ashkenazim* as well, begin getting used to this concept of marriage at a very tender age, in keeping with the words of *Rab Chisda*.**” In another letter (*Igros Kodesh*, Vol. 23, pp. 221-222) the Rebbe writes: “**Moreover – and this, too, is of primary importance – that in our present generation, would only the *Ashkenazim* as well marry off their sons and daughters at the appropriate age and not as is the prevailing situation ... It is impossible to overemphasize how much this would accomplish.**”

The only *hetter* for pushing off the time of marriage is (as the ruling in *Shulchan Aruch*), when a *bachur* desire to sit and learn Torah without being encumbered with “a millstone around his neck,” i.e., preoccupied with earning a living. However, if he does not study Torah day and night there is certainly no justification for him to refrain from marrying.

∞ The Current State of Affairs

It is most unfortunate that presently, after three or four years of study in a *Yeshiva Gedolah*, the dedication to learning becomes markedly lessened among a goodly portion of the *bochurim*. Consequently, they begin seeking a variety of pursuits. Without a doubt, there are many *bochurim* who continue to diligently occupy themselves in Torah study.

and *avodas HaShem*. Nevertheless, there remain many *bochurim* whose keeping of *sedorim* and maintaining their hours of learning falls off precipitously. Others are not at all to be found in the confines of the *Yeshivah*, although they are surely engaged in positive activities.

All this results from the fact that *bochurim* feel that after concluding the fixed *Yeshivah* study track, they now have the opportunity to spend a number of years experiencing a variety of things, or to accomplish important matters the world over. Notwithstanding the importance of these activities, this is not what a *Yeshivah bochur* is about – except for the time between semesters or on Friday after *seder*. Simply stated, a *Yeshivah bochur* is to be found learning in *Yeshivah*.

The result of the above is that these *bochurim* begin establishing their Jewish homes not after coming directly from the pure and holy world of Torah study and *avodas HaShem*, but after they have in reality left the *Yeshivah* milieu, although they are still considered *Yeshivah bochurim*. The damage this does to them and their new marriage is both obvious and understandable.

It is essential to realize that in our present circumstances even the “four cubits” of the *Yeshivah* itself do not necessarily provide adequate protection against all the ill-blowing winds of our times, which permeate the *Yeshivah*-walls by means of various modern technologies. However much more so when a *bochur* does not find himself in the wholly pure atmosphere of Torah and *kedusha*; his potential exposure to danger is all the greater. It needs no large stretch of the imagination to realize that if the “pit is devoid of water” (i.e., devoid of the life-giving waters of Torah, then it is replete with “snakes and scorpions,” causing a truly calamitous spiritual descent.

∞ Saving Our Youth From “Dropping Out”

The delay in marriage also indirectly affects the rise in the percentage of those who “opt out.” It is no secret that not all *bochurim* possess the capacity to diligently study *Nigleh* and *Chassidus* day and night. For many of them this is most difficult to maintain and requires prodigious effort.

When a such a *bochur* is aware that many more years in *Yeshivah* lie ahead of him, he may simply lose heart and despair, leaving the *Yeshivah*

environment entirely. When, however, he knows that his *Yeshivah* years are more limited and that if he holds fast till about the age of twenty he will then be able to get married having conducted himself upstandingly until that time, he will be much more motivated to put out the effort required to remain in the *Yeshivah*.

∞ The Solution: Marrying at an Earlier Age

In light of the above, it was unanimously decided by *Rabbonim*, *Roshei Yeshivos* and *Mashpi'im shlita*, that it is imperative to move up the age of marriage, so that there be no gap between the time a *bochur* learns in *Yeshivah* and the time he gets married and establishes a Jewish home.

In practical terms: *Bochurim* should begin occupying themselves in *shidduchim* and marrying beginning at the age of twenty. Only if they truly are sitting and learning diligently and assiduously, is there then room to delay marriage for another one or two years.

Once *bochurim* conclude their fixed *Yeshivah* study track, they should not drag out the time. Rather, immediately upon concluding their regular track of study, they should commence occupying themselves in *shidduchim* and establishing Jewish homes, doing so directly after departing the pure and holy atmosphere of the *Yeshivah* world.

∞ Questions and Answers

Question: Is it really possible to get *bochurim* to marry at an earlier age?

Answer: It truly is dependent on the community's stance. As soon as parents realize that there is no valid reason to delay the time of marriage and they will begin urging their sons to listen to *shidduch* suggestions, the marriages will take place at an earlier age.

Question: Are 20-21 year-old *bochurim* mature enough to marry?

Answer: Maturity is largely dependent on one's mental state of preparation. A *bochur* who thinks that he will marry at age 23 or older, will indeed not be mature enough at age 20-21. However, if the *bochur* knows that he will be marrying at an earlier age, then he will, in fact, be mature enough at that age. There is no reason why a 20-21 year-old *bochur* should not be mature enough to marry. With regard to all other

matters he is already a responsible adult. He need only make the mental adjustment of marrying at a younger age.

Question: Won't marrying earlier adversely affect receiving *semicha* before one's wedding?

Answer: Indeed, the Rebbe's directive of the advisability of receiving *semicha* before one's wedding is well known. However, in actuality, many *bochurim* delay receiving their *semicha* to a later age, causing a gap in the interim. Thus, even when they eventually reach their planned *semicha* stage, many of them have by then already left the confines of academia and fail to study for *semicha* at all. To the contrary: let them begin learning for *semicha* immediately upon having concluded their regular course of study in *Yeshivah*, with the full knowledge that time is pressing and they must conclude their *semicha* studies and get married.

Question: How will this change actually be brought about?

Answer: Clearly, this process will take time, but with G-d's help and with combined efforts, this goal will be attained.

First and foremost, the legitimacy of delaying the time of marriage must be repudiated. It must become recognized that it is completely illegitimate for a *bochur* to delay marriage simply for the purpose of living it up. This message must be clearly conveyed. Parents, too, should pressure their children to move up the time when they get married. With G-d's help, the *Roshei Yeshivos* and *Mashpi'im* will also work at achieving this mind-set among the *bochurim*.

Through our mutual and joint efforts, we will succeed in advancing the age of marriage, thereby achieving the tremendous ensuing benefits, as well as giving the Rebbe, *Nassi Doreinu*, much *nachas*.

משפיע בישיבת תות"ל המרכזית

הרב יוסף יצחק אופן

הרב/זלמן גופין

אברהם בן צבי ז"ל
הרב אהרן דוד יצחק גאנץ

הרב עקיבא גרשון ווגנר

א"ם שלם ד"ר
הרב חיים שלום דייטש

ר' יוסף יצחק ווילשאנסקי

הרב מענדל ווכטר

הרב שלמה זלמן מאיעסקי

הרב שלמה הכהן זרחי

הרב יוסף מלטיאל

הרב שלמה הלוי סגל

הרב מאניס פרידמן

The Mashpiim Letter is signed by:

Rabbi Yosef Yitzchak Ofen

Mashpia in Chabad Yeshivos in Safed and Jerusalem

Rabbi Michael Golomb

Mashpia in 770

Rabbi Aharon Dovid Gancz

Mashgiach in Morristown Yeshiva

Rabbi Chaim Shalom Deitsch

Rosh Kollel Tzemach Tzedek and Mashpia Anash in Jerusalem

Rabbi Akiva Wagner

Rosh Yeshiva of Toronto

Rabbi Mendel Vechter

Rosh Kollel and Mashpia Anash in Nachlas Har Chabad

Rabbi Yosef Yitzchok Wilschansky

Rosh Yeshiva of Safed and Haifa

Rabbi Shlomo Zarchi

Mashpia in 770

Rabbi Shlomo Majesky

Mashpia in Machon Chana

Rabbi Shlomo Segal

Magid Shiur in Oholei Torah and Dayan in the Crown Heights Beis Din

Rabbi Yossi Paltiel

Mashpia in Chovevei Torah

Rabbi Manis Friedman

Mashpia in Minnesota